

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Fenomenologie a daseinsanalýza

Phenomenology and daseinsanalysis

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Autor:

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Markéta Zemánková

Praha 2016

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní profesorce Anně Hogenové, za její ochotu a trpělivost, kterou měla při zodpovídání mých dotazů a především za její inspirativní přednášky, které byly určujícím podnětem pro vznik této práce. Děkuji také Bořkovi za trpělivost a podporu, kterou mi poskytoval v kritických i nekritických momentech během psaní této práce a Kláře za její rady v oblasti IT.

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Fenomenologie a daseinsanalýza“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9.5. 2016

Markéta Zemánková

Anotace

Fenomenologie byla založena Edmundem Husserlem, který nesouhlasil s přejímáním postupů přírodně orientovaných věd ve filozofii, která, jakožto věda nejvyšší, se mu zdála být paradoxně zcela nevědecká. Edmundem Husserlem se inspiroval jeho nejznámější žák Martin Heidegger, který vyvinul fundamentální ontologii a podal naprosto nový a zcela zásadní pohled na člověka a lidskou existenci vůbec. Jeho pojetí člověka dalo za vznik psychotherapeutickému směru-daseinsanalýze, který vyvinul především Medard Boss za účasti samotného Martina Heideggera.

Annotation

Phenomenology has been established by Edmund Husserl, who refused the adoption of methods from naturally oriented sciences to philosophy, which, being the highest of all sciences, paradoxically seemed absolutely unscientific to Husserl. Edmund Husserl served as an inspiration for his most famous disciple, Martin Heidegger, who developed fundamental ontology, and thus provided a brand new and essential view of man and human existence in general. His concept of man gave rise to a psychotherapeutic approach – daseinsanalysis, which has been created mainly by Medard Boss, with contribution from Martin Heidegger himself.

Klíčová slova

Fenomenologie, Edmund Husserl, epoché, fenomenologická redukce, fundamentální ontologie, Martin Heidegger, daseins, daseinsanalýza, Medard Boss.

Key words

Phenomenology, Edmund Husserl, epoché, phenomenological reduction, fundamental ontology, Martin Heidegger, daseins, daseinsanalysis, Medard Boss.

Obsah

Úvod	5
1 Edmund Husserl a jeho fenomenologie.....	7
1.1 Edmund Husserl /1859-1938/	7
1.2 Dílo Edmunda Husserla	8
1.3 Počátky fenomenologie v historickém kontextu a v kontrastu k psychologii	9
1.4 Filozofická východiska a cíle Husserlovy fenomenologie.....	12
1.5 Myšlenka fenomenologie	13
1.5.1 Intencionalita a vnitřní vědomí	16
1.5.2 Zavedení redukcí.....	18
1.5.3 Časovost	21
2 Martin Heidegger a fundamentální ontologie	23
2.1 Martin Heidegger /1889-1976/.....	23
2.2 Dílo Martina Heideggera.....	24
2.3 Bytí a čas.....	26
2.3.1 Obecně k dílu a Heideggerovu pojetí bytí.....	26
2.3.2 Člověk jako pobyt	29
2.3.3. Pobyt jako starost a jeho bytí ve světě	30
2.3.4. Spolupobyt a neurčité „ono se“	35
2.3.5. Úzkost a smrt.....	37
3 Daseinsanalýza	41
3.1 Počátky daseinsanalýzy.....	41
3.1.1 Prvopočátek daseinsanalýzy a Ludwig Binswanger	41
3.2 Medard Boss	43
3.3 Principy daseinsanalýzy	47
3.4 Daseinsanalytické pojetí nemoci.....	50
Závěr	54
Seznam použité literatury.....	55
Sekundární literatura:	56
Elektronické zdroje:	57
Summary.....	58

Úvod

Na samém prvopočátku si tato práce udávala za cíl zmapovat *daseinsanalýzu* jakožto psychoterapeutickou metodu a obsáhnout východiska tohoto směru, která tkví ve fundamentální ontologii německého filozofa Martina Heideggera, potažmo jeho učitele Edmunda Husserla a jež jsou neoddělitelná pro správné pochopení *daseinsanalýzy*. Během postupného zpracování základů *daseinsanalýzy*, jejího pozadí a jejích zásadních východisek, tedy právě Husserlovy a Heideggerovy filozofie, bez nichž by tato psychoterapeutická metoda nemohla vzniknout, však vyvstal cíl zcela nový, a to zmapovat zevrubněji Husserlovu a Heideggerovu filozofii a poukázat na jejich zásadní význam pro chápání člověka a lidské existence vůbec a její přínos v rámci moderní psychoterapie. Práce si tedy klade za cíl srozumitelně popsat fenomenologickou filozofii a z ní vycházející *daseinsanalytickou* psychoterapii, kterou lze vnímat jako propojení filozofie a psychologie, možnost užít sílu a význam filozofie k léčbě člověka, lidské duše.

Práce je rozdělena do tří kapitol, přičemž úlohou první kapitoly je srozumitelně popsat fenomenologii Edmunda Husserla včetně okolností jejího vzniku v historickém kontextu.

Ačkoliv *daseinsanalýza* vychází převážně z Heideggerových myšlenek, je nemožné neobsáhnout myšlenky samotného zakladatele fenomenologické filozofie a tedy samotný počátek, jež byl podkladem a inspirací pro Martina Heideggera, kterému je v práci věnována kapitola druhá. Přínos Martina Heideggera je epochální nejen pro filozofii. Heidegger přináší zcela nový a neotřelý pohled na člověka a lidskou existenci, které se snad samy nabízejí, aby byly nápomocny (nejen) ztracenému člověku nalézt znovu sám sebe a uchopit plně své bytí, „vzít život do vlastních rukou“, jak se říká. V kapitole je značná část věnována Heideggerovu nejvýznamnějšímu dílu *Bytí a čas*, v němž detailně popisuje principy fundamentální ontologie.

Tyto dvě kapitoly tedy nejsou pouhými prostředky k původnímu cíli-*daseinsanalýze*, nýbrž jsou svébytnou částí této bakalářské práce. Samotná *daseinsanalýza*, na níž se zaměřuje kapitola třetí, je zde uchopena v propojení s Heideggerovou filozofií, jsou zde popsány její základní principy, především jejího zakladatele, v té podobě, jak je známá dnes, Medarda Bosse.

Práce si, vzhledem k rozsahu, neklade za cíl detailně popisovat samotné daseinsanalytické postupy, zkoumat užívané metody a průběh terapie, nýbrž se chce dotknout daseinsanalytického přístupu k člověku a zásad, na nichž principiálně stojí, díky nimž se odlišovala a odlišuje od ostatních psychoterapeutických směrů a metod.

Vzhledem k hloubce, obsáhlosti a množství myšlenek a mnoha odkazů obou dvou hlavních představitelů- Edmunda Husserla a Martina Heideggera a vzhledem k rozsáhlé metodě daseinsanalytické psychoterapie a jejím odvětvím, si tato práce od počátku nekladla za cíl popsat tyto tři oblasti i v jejich nejniternějších detailech, ba naopak, cílem této práce je uceleně a strukturovaně představit filozofii Edmunda Husserla a Martina Heideggera a z ní vycházející daseinsanalýzu, neboť přínos fenomenologie a její unikátnost, jsou nepopíratelné nejen ve filozofii, ale právě i v rámci psychoterapeutické péče.

1 Edmund Husserl a jeho fenomenologie

1.1 Edmund Husserl /1859-1938/

Edmund Husserl je právem považován za jednu z největších filozofických osobností 20.století a jednoho z nejvlivnějších myslitelů té doby. Narodil se roku 1859 v moravském Prostějově do židovské rodiny a po absolvování německého gymnázia v Olomouci pokračoval se studii v Lipsku, v Berlíně a ve Vídni, kde se věnoval mnoha oborům- matematice, fyzice, astronomii a v neposlední řadě také filozofii. Studoval u takových osobností, jako byl Wilhelm Wundt či matematik Karl Weierstrass, jehož byl později i asistentem.

Významným momentem pro Edmunda Husserla bylo setkání s Tomášem G. Masarykem, kterého poznal ve Filosofické společnosti v Lipsku. Masaryk jej ovlivnil v jeho filozofickém zaměření- seznámil ho s přednáškami Franze Brentana, které mladý Edmund Husserl poté navštěvoval. Právě pod vlivem Franze Brentana se mezi svými obory definitivně rozhodl pro filozofii a v jeho hlavě započalo postupné formování fenomenologie. T. G. Masaryk však Edmunda Husserla ovlivnil i v otázce víry – mladý židovský student se nechal pokřtít evangelickým farářem a stal se z něj protestant. Ke konci svého života v Německu Husserl stále více pociťoval rostoucí antisemitismus v německé společnosti. Po nástupu nacismu již Edmund Husserl nesměl vyučovat na univerzitách, byly omezeny jeho cesty do zahraničí. Z těchto a dalších důvodů uvažoval o návratu do Československa. Roku 1938 však Edmund Husserl umírá a vyhne se tak možné zkáze, která by ho v nacistickém Německu pravděpodobně postihla. Zanechává po sobě mimo jiné tisíce stenografických stránek, na nichž se pokouší dále vysvětlit své filosofické postoje. Jeho pozůstalost a díla byla před Němci uchována v Belgii, kde byl také po válce v belgickém univerzitním městě Lovan zřízen Husserlův archiv, jež funguje dodnes.¹

¹ Störig, H. J. **Malé dějiny filozofie**. Praha: Zvon, 1991, s. 438-439.
http://www.muzeumpv.cz/html/2011_Edmund_husserl.html

1.2 Dílo Edmunda Husserla

Svou první filozofickou práci nazvanou Filozofie aritmetiky vydal Edmund Husserl roku 1891. Již v této práci rozvedl svou myšlenku – nutnost založit skutečně přísné filozofické poznání, které by bylo postaveno na jasných a srozumitelných, jak říkal sám Husserl, „projasněných“, základech. Na tuto práci reagoval logik Gottlob Frege, kritizoval Husserlův názor, že matematické objekty, tedy objekty všeobecně platné, plynou z povahy lidského myšlení, tedy že jejich původ je psychologický.

Na základě kritiky tohoto známého logika začal Husserl usilovně pracovat na svém prvním velkém díle – Logických zkoumáních, jehož dva svazky vyšly roku 1900 a 1901. Na stránkách tohoto díla de facto bojuje se svými myšlenkami, které vyjádřil ve své prvotině Filozofie aritmetiky. V tomto stěžejním díle Edmund Husserl položil základy své fenomenologie a následně získává profesuru a odchází přednášet na univerzitu v Gottingenu. Během tohoto působení, v roce 1913, vydává své Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filozofii, jedno z bazálních děl pro celou fenomenologickou školu.

V tomto období se také postupně formuje první skupina jeho žáků nazývaná mnichovsko-gottingenská škola.

V roce 1916 Husserlovi přišla nabídka z univerzity ve Freiburgu, kterou přijal a působil zde až do své smrti roku 1938. Období ve Freiburgu je obdobím, kdy vycházejí díla jako Formální a transcendentální logika, Karteziánské meditace a konečně snad nejznámější opus – Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie – jeden z monumentů filozofie, ačkoliv jej Husserl nedokončil.

Husserlovo dílo tvoří širokou a obsáhlou sbírku, nicméně přesto po Husserlově smrti vyšlo najevo, že veškeré doposud vydané knihy, statě či články tvoří ani ne polovinu jeho celkové práce. Edmund Husserl byl ve své práci skutečně precizní jeho poctivost ke své vlastní práci i k sobě samému byla pozoruhodná. Byl perfekcionista, který své myšlenky stále dováděl k nové a nové obrodě, byl sám sobě oponentem. Ke svým tezím se stále vracel a začínal znovu, jak to sám nazýval – stále „počátkoval“.

Celé dílo Edmunda Husserla bylo souborně vydáno Husserlovými archivy v Lovani pod názvem „Husserliana“.²

1.3 Počátky fenomenologie v historickém kontextu a v kontrastu k psychologii

V 19. století v důsledku technického a vědeckého rozmachu, pozitivisticky orientované filozofie a rozvoje anatomie, zaujala objektivní exaktnost, jakási univerzální exaktní metoda, první místo v pojetí, vysvětlení a chápání světa a všech sfér života samého. Matematizace, měřitelnost, myšlení „more geometrico“, zaujaly výsostně a neotřesitelné místo v západní vědě a kultuře. Co nebylo měřitelné, ztrácelo vědeckou hodnotu.

V záři čistě matematických disciplín, přísných přírodních a duchovních věd, filozofie znatelně zaostávala a všem těm obdivovaným exaktním vědám nedostačovala – postrádala charakter přísné vědy. V tom Edmund Husserl viděl paradox, neboť filozofie přeci měla být po právu vědou nejvyšší, vědou, která v sebe usebírá všechny ostatní vědy. Tuto myšlenku vyjadřuje ve svém textu *Filozofie jako přísná věda*, jež napsal v letech 1910/1911. Zde představuje svou ideu fenomenologické metody, postupně ji propracovává a uvádí ji v kontrast s exaktními přírodovědeckými postupy.

„Filozofie, svým historickým zaměřením nejvyšší a nejpřísnější věda, zastupující nepostradatelný nárok lidstva na čisté a absolutní poznání (a na to, co je s ním neoddělitelně identické: na čisté a absolutní hodnocení a chtění), tedy ze sebe nedokáže vytvořit skutečnou vědu. Povolaná učitelka věčného díla humanity vůbec nedokáže učit: Učit objektivně platným způsobem.“³

² Störig, H. J. **Malé dějiny filozofie**. Praha : Zvon, 1991, s. 438-439.
http://www.muzeumpv.cz/html/2011_Edmund_husserl.html.
www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/husserl.html.
www.plato.stanford.edu/entries/husserl/.

³ Husserl, E. **Filosofie jako přísná věda**. Praha : Togga, 2013, s. 2.

Edmund Husserl primárně upozorňuje na fakt, že filosofie ještě ani nezačala být vědou. Ačkoliv ostatní vědy jsou také nedokonalé a mají různé nedostatky, nikterak jim to nebrání v tom, aby byly chápány a rozuměny jako objektivně platné. Nikdo o jejich objektivní pravdě nepochybuje navzdory těmto nedostatkům. Zároveň není možné vkládat do daných teorií oné vědy své vlastní myšlenky, domněnky či interpretace, neboť ona teorie je jaksí daná a odborně uzavřená. A právě v porovnání s těmito vědami a jejich systémy se Husserlovi filozofie jeví jako nedokonalá a naprosto nedostačující.

„Nedokonalost filosofie je zcela jiného druhu nežli právě popsaná nedokonalost vší vědy. Ne, že by disponovala nějakým neúplným či jen v jednotlivostech nedokonalým systémem nauky, nýbrž nedisponuje naprosto žádným.“⁴

Člověk byl zpředmětněn, jeho psychické jevy byly redukovány a objektivizovány tak, aby bylo možné je náležitě rozebrat a analyzovat. Lidská psychika byla zpředmětněna a naturalizována, a člověk se tak stal měřitelnou součástí přírody, bez ohledu na svou individualitu a jedinečnost mezi ostatními druhy. Touto redukcí člověk ztratil to nejdůležitější – přesah, došlo k odcizení člověka sobě samému a své podstatě.

Ve svém díle *Filosofie jako přísná věda* rozebírá Edmund Husserl naturalistickou filozofii a přes pojetí přírody kritizuje tehdejší nahlížení na lidské vědomí, jež v té době stálo na stejných principech jako vnímání přírodního světa. Z poznání přírody, které je ovlivněno subjektivním proudem vědomí, vlastní zkušeností a jakýmsi vnitřním rytmem, který se liší u každého člověka, pak tedy jasně vyplývá, že takové poznání, v tu chvíli již v subjektivní rovině, nemůže být nikdy poznáním obecně platným. Nemůže být tedy objektivním poznáním samotné věci jako takové, bez vlastních, vnitřních podružností.

Tímto Husserl postupně odkrývá, jak nesmyslné je aplikovat přírodovědecký způsob poznání na vědomí člověka a na člověka vůbec a do protikladu k tomuto přístupu staví a popisuje fenomenologii vědomí. Ačkoliv se jedná o vědu zabývající se lidským vědomím, tedy vědu příbuznou psychologii, je mezi nimi zásadní rozdíl. Nutno říci, že psychologie vždy byla vědou blízkou filozofii, neboť je spojoval zájem o člověka a jeho existenci ve světě. Avšak právě v 19. století

⁴ Husserl, E. ***Filosofie jako přísná věda***. Praha : Togga, 2013, s. 4.

se psychologie od filozofie vzdálila. K oddělení těchto dvou věd totiž vedla snaha psychologické vědy udržet si své místo mezi exaktními vědami, snaha nebýt pro svou nepřesnost upozaděna. To vedlo psychology k aplikování měření a matematizace na lidskou psychiku a psychické jevy. Právě v tomto období například vzniká historicky první psychologická laboratoř, založena německým lékařem a psychologem Wilhelmem Wundtem v Lipsku.

Psychologie a potažmo i filozofie začaly postupně upadat do tzv. psychologismu, který se opírá o principy logiky:

„Logika shrnuje normy, jež platí pro každé správné myšlení, tak jako umění inženýra znázorňuje pravidla, která platí pro správnou stavbu. A tak jako stavba spočívá na fyzice, zakládá se myšlení na psychologii.“⁵

Jak již bylo uvedeno výše, v době, kdy bylo glorifikováno myšlení „more geometrico“, kdy panovalo přesvědčení, že platí stejné vědecké postupy a metody pro všechny exaktní vědy, psychologie jako věda „zpředměnila“ psychické fenomény.

Problém tkví ale v tom, že pokud na to psychické nahlížíme naturalistickým postojem, vytrácí se nám čistá podstata psychického. Naturalizace znemožňuje nechat věci ukázat se v jejich pravém světle, ukázat se čistě.

„Moderní psychologie již nechce být vědou o duši, nýbrž vědou o psychických fenoménech.“⁶

Zatímco psychologie, snažící se udržet v patách exaktním vědám, vychází ze zkušenosti a zabývá se empirickým vědomím, jež dává do souvislosti s přírodou, fenomenologie se snaží zachytit, popsat čisté vědomí, jakési „předvědomí“, čisté a nezahlcené zkušenostmi a subjektivitou.

Pro Husserla nedostatek moderní psychologie tkví v tom, že ačkoliv se považuje za právoplatný protiklad exaktní přírodovědy, chybí jí ona exaktnost ve smyslu přísné metodiky popisu pojmů a postupů včetně přísných pojmů nezbytných pro práci. Moderní psychologie sama sebe považuje za exaktní vědu a přeje si být tak

⁵ Coreth, E. et al. **Filozofie 20. století**. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2006, s. 15.

⁶ Husserl, E. **Filosofie jako přísná věda**. Praha : Togga, 2013, s. 27.

i nahlížena a interpretována. Tím se ale podle Husserla ztrácí svému původnímu poslání.

Dále se Husserlovými slovy psychologie stále nachází v předvědeckém období. Pokud chce totiž psychologie nabídnout pravé psychologické poznání, objektivně platné, exaktní, nemůže jej vyvozovat vlastním způsobem založenými postupy a předpoklady.

„Psychologie zmeškala zvážit, do jaké míry má to psychické – oproti pojetí, že představuje přírodu – spíše svébytnou „podstatu“, kterou je potřeba přísně prozkoumat před vší psychofyzikou a ve vší adekvátnosti.“⁷

Příroda a objekty v okolním světě se jeví, projevují své bytí, ukazují se. My je reflektujeme a pracujeme s nimi, vnímáme je na základě zkušenosti. Oproti tomu psychická sféra, psychické bytí se nejeví, nemá nic společného s přírodou, prostorem a časem. Psychické bytí je prožíváno uvnitř sebe sama, nelze jej definovat pomocí zkušenosti.

„Nikoliv snadno překonáváme přirozený návyk žít a myslet v naturalistickém postoji, a tak naturalisticky falšovat to, co je psychické.“⁸

1.4 Filozofická východiska a cíle Husserlovy fenomenologie

Ve filozofii 20. století dochází k odvratu od kantovské filozofie a naopak k návratu k filozofům předkantovským jako byli například Gottfried Wilhelm Leibniz či Baruch Spinoza a ještě dál- návratu ke scholastikům. Edmund Husserl se snažil založit filozofii, která by byla základem pro objektivní vědecké zkoumání skutečnosti. Byl silně ovlivněn přednáškami významného německého filozofa a psychologa Franze Brentana, na něž pravidelně docházel. Franz Brentano byl katolickým knězem, který však pro svůj nesouhlas církev opustil a věnoval se především aristotelské filozofii.

⁷ Husserl, E. **Filosofie jako přísná věda**. Praha : Togga, 2013, s. 30.

⁸ Tamtéž, s. 36.

Další osobností, jež ovlivnila prvotní vývoj Husserlovy filozofie a poskytla významné podněty, byl Bernard Bolzano, matematik a filozof. Ve své filozofii vědomí se zabývá problémem logiky a psychologie. Podle Bolzana je absurdní aplikovat zákony logiky na psychologii, neboť procesy lidského vědomí jsou opakem veškeré měřitelnosti, fungují uvnitř, ve vlastním čase a prostoru. Nelze je porovnávat s vnějšími objekty či procesy.

V 19. století však svět, nejen ten filozofický, ohromil Edmund Husserl, zakladatel fenomenologie, který podal revoluční způsob pohledu na svět kolem nás a na člověka samotného. Husserl zbavuje filozofii a humanitní vědy matematizace a podává hluboký výklad světa tak, jak se sám ukazuje přirozeně. Opouští vědecké konstrukce a analýzy a vrací se k člověku a jeho zkušenosti.

Fenomenologie dala světu novou možnost, jakým způsobem se lze dívat na svět a na člověka. Ukázala, že je i jiná cesta, než ta ryze přírodovědecká, která přistupuje k člověku jako k jakémukoliv jinému živému tvor, tedy živému organismu, který, na rozdíl od ostatních zástupců živočišné říše, jen oplývá rozšířeným spektrem psychických vlastností. Fenomenologie je opakem přírodovědeckého přístupu, který v 19. a 20. století dominoval, ten, který rozebírá a pitvá lidskou osobnost na ty nejmenší atomické části, aniž by zohledňoval celek a individualitu člověka jako druhu i člověka jako jednotlivce.

1.5 Myšlenka fenomenologie

„Fenomenologie tak byla a je snad nejoriginálnějším filosofickým směrem století, který si také kladl a klade dokonce i ty nejvyšší cíle: nově založit autonomii filosofie, vypracovat filosofii jako přísnou vědu, vytvořit konečně všeobecně uznávanou metafyziku, nově položit základní filosofický problém – otázku po bytí, veškerou metafyziku dovést zpět k jejímu základu a proniknout do něj, osvobodit otázku po pravdě z tradiční strnulosti, dát celé filosofii jiný počátek.“⁹

Fenomenologie se pokouší očistit lidskou mysl od všech zkušeností, předsudků, předpojatostí, aby vnímání mohlo být čisté, aby vnímání mohlo být to původní,

⁹ Husserl, E. a Jan Patočka. ***Idea fenomenologie: a dva texty Jana Patočky k problému fenomenologie.*** Praha : OIKOYMENH, 2015, s. 78.

ve svém původním nastavení. Skrze toto čisté, ničím nezanesené vnímání, se snaží proniknout, jak říkal sám Husserl, „*Zu den sachen selbst!*“, tedy „*K věcem samým!*“, tak, jak se samy přirozeně ukazují ve světě.

Husserlovým požadavkem pro pravé filozofické poznání bylo proniknout k věcem samotným, přistoupit ke světu, věcem, jež svět obsahuje, potažmo i k vlastnímu vědomí tak, jak se jeví čistě samy o sobě. Husserl požadoval návrat k pravé podstatě věci nezatížené ani vědeckými konstrukty ani subjektivními afekty a předsudky.

Tedy snahou fenomenologie bylo a je zachytit, jak se věci zjevují ve své přirozenosti, jak se zjevují primárně ve svém základním založení, tedy svým vlastním a tím nejjednodušším způsobem. Cílem pravého poznání je dostat se až k jádru čistého fenoménu tak, jak sám sobě je přirozeně a jak se nejpřirozeněji dává. Právě skrze poznání čistých fenoménů můžeme teprve dospět ke skutečné realitě, neboť až v okamžiku, kdy člověk přistoupí k čistému fenoménu, přistoupí k jeho podstatě a jeho smyslu, tím získá čistou zkušenost. Čistá zkušenost náleží před všechny ostatní zkušenosti, neboť oproti nim není zatížená uměle vytvořenými konstrukty a stanovisky, je průzračná a esenciální. Ve své *Krizi evropských věd* Husserl poukazuje na vědecké konstrukce, které překrývají přirozenost a čistou podstatu věci a tím i zkušenosti včetně té filozofické.

"Být tím, kdo samostatně myslí, být autonomním filosofem ve vůli osvobodit se od všech předsudků je možné jen tak, že filosof pochopí, že všechny jeho samozřejmosti jsou předsudky, že veškeré předsudky jsou nejasnosti z tradiční sedimentace, že to nejsou snad jen soudy, o jejichž pravdivosti není rozhodnuto, a že to platí již o velkém úkolu, o ideji, která se jmenuje "filosofie". Na tento předsudek se vztahují všechny soudy platící za filozofické."¹⁰

Nahlédnutí podstaty, smyslu věci, se nám zjeví pravý fenomén, který představuje věc, jak je v pravdě, *die Sache selbst*. Proniknout k jádru věci nám umožňuje právě transcendentální epoché, o níž bude pojednáno níže. Po ní však následuje důležitý metodický krok, akt, který Husserl nazývá "*čisté nazírání*". Tímto čistým

¹⁰ Husserl, E. ***Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie***. Praha: Academia, 1996, s. 94.

nazíráním se dostáváme k věci samé, jak sama je a jak se ve své přirozenosti dává, jak je na počátku.

V *Idee fenomenologie* Husserl vysvětluje zásadní rozdíl mezi čistým fenoménem-tím, k němuž se chceme dopátrat, tak, jak mu rozumí fenomenologie a fenoménem psychologickým. Tento fenomén rozuměn z psychologického hlediska zahrnuje veškeré subjektivní afekty včetně zkušeností a vědomostí získaných odbornými naukami.

"Musíme se mít na pozoru před zásadní záměnou čistého fenoménu ve smyslu fenomenologie s psychologickým fenoménem, s předmětem přírodovědné psychologie. Jestliže se já jako přirozeně myslící člověk podívám na vněm, který právě prožívám, pak jej vzápětí a téměř nutně apercipuji (to je fakt) ve vztahu ke svému já. Vněm je tu jako prožitek této prožívající osoby, jako její stav, její akt. Obsah tohoto vněmu je zde jako to, co je jí obsahově dáno, co vnímá smysly, čeho si je vědma a co se integruje spolu s prožívající osobou do objektivního času. Takto apercipovaný vněm a vůbec cogitatio je psychologický fakt. Je apercipován jako datum v objektivním čase, náležející prožívajícímu já, tomu já, které je ve světě a jehož čas trvá. To je tedy fenomén ve smyslu té přírodní vědy, kterou nazýváme psychologií."¹¹

Dále Husserl podotýká, že veškeré výše popsané projevy psychologického fenoménu musejí projít skrze epoché, neboť jinak jsou gnoseologicky naprosto nicotné a v nejmenším nevypovídají o skutečnosti.

Fenomenologie se již od počátku snažila překonat rozdíl mezi objektivismem a subjektivismem. Vztah subjektu a objektu Husserl vidí jako vzájemné pochopení jednoho druhým. V aktu vnímání rozlišuje dvě roviny - primárně je to vnímání samotné jakožto akt a dále objekt vnímání, věc, na níž se vnímání zaměřuje, na níž se soustředí. Například vnímání hudby při poslechu - vnímání hudby je samotný akt vnímání, ale je zaměřen na určitý předmět svého zájmu, a tou je například symfonie. Edmund Husserl postupuje při analýze vnímání opačně -

¹¹ Husserl, E. ***Idea fenomenologie: a dva texty Jana Patočky k problému fenomenologie***. Praha : OIKOYMENH, 2015, s. 43.

skrze čisté vědomí primárně zkoumá vnímaný předmět tak, jak se sám jeví ve své původní přirozené podobě, zkoumá čistý fenomén.

1.5.1 Intencionalita a vnitřní vědomí

Jedním z nejdůležitějších termínů pro pochopení fenomenologické filozofie je *intencionalita*. Tento termín slýchával Husserl již na přednáškách Franze Brentana, který jej užíval při popisování lidské psychiky z opačného úhlu, než ji popisovala tehdejší psychologie. Ta se, jak již bylo uvedeno výše, držela přírodovědných vzorců a lidskou psychiku rozebrala na nejmenší částčky. Oproti tomu Brentano uvedl intencionalitu, vztahování sebe sama k nějakému dalšímu předmětu, jako jeden ze základních rysů psychiky. Vždy konám ve vztahu k něčemu dalšímu, něco pozoruji, někoho miluji, něco poslouchám.

Pro Edmunda Husserla je vědomí aktivní, vždy nějakým směrem zaměřené, intencionalní. Intencionalita je tedy vlastností vědomí. Ve fenomenologii, oproti předchozím filozofiím, se netýká vztahu mezi myslí a skutečností, není teorií poznání, je zkrátka vlastností. Jak píše Emmanuel Lévinas, podle Husserla „se v intencionalitě skrývá tajemství našeho vztahu ke světu.“¹²

K popisu vnitřního vědomí, jež má svou vlastní intencionalitu, používá Edmund Husserl, potažmo fenomenologie, pojmy *noeze* a *noema*. Noema v sobě skrývá předmět myšlení a noeze onu cestu, která k předmětu pomyslně vede, tedy akt myšlení. Každé noema má svou noezi, tedy například zvuk předpokládá, že bude slyšen, vjem předpokládá, že bude vnímán. Tedy relace mezi noezí a noematem je relací aktu k jeho obsahu, část noeze vstupuje do noematu a spoluvytváří jej.

„Tak je to, co vidíme, noematem vidění, ale stejně můžeme říci, že to, nač si vzpomínáme, je noematem aktu vzpomínky, to o čem mluvíme je noematem aktu mluvení.“¹³

¹² Lévinas, E. **Objevování existence s Husserlem a Heideggerem**. Černý Kostelec : Pavel Mervart, 2014, s. 43.

¹³ Blecha, I. **Proměny fenomenologie**. Praha : Triton, 2007, s. 99.

Lidské smysly a akty lidského myšlení, si v jednom předmětu vždy vyhledají to, co je jim vlastní. Z jednoho jediného předmětu si sluch nese skrze svůj vlastní noetický akt noeze – tedy zvuk. Něco dalšího sobě vlastního si v onom samém předmětu najde akt vzpomínání. Lidská intencionalita je dynamická, člověk není pasivním příjemcem podnětů z vnějšího světa, už jen mhouření očí, které má znamenat jakési „zaostření“, má umožnit lépe vidět, je malým důkazem přirozené lidské zvědavosti, tedy pudící intencionality, kterou máme uvnitř.¹⁴

Z tohoto malého aktu lze usuzovat na lidskou zvědavost ve vyšších sférách myšlení.

Důležitými pojmy v rozvržení intencionality a vnitřního vědomí jsou tzv. vnitřní horizont a vnější horizont. Svůj specifický vnitřní horizont má každý jednotlivý předmět. Výstižný příklad z oblasti výtvarného umění:

„ Malíř nemůže nakreslit oválný povrch tak, aby byl na dvojrozměrném plátně zobrazen ve své trojrozměrné realitě. Dovede však „podat“ oválnost tak, že v perspektivě, nastínění, uložení do kompozice atp. se opře o naši zkušenost s „vnitřními horizonty“ reálných oválů, že využije srozumitelnou logiku odkazů jejich částí a schopnost našeho vnímání „vyložit“ si tuto logiku jako zobrazení oválu.“¹⁵

Vnitřní horizont je možnostmi, které předmět nabízí, aby mohl být vnímán. Vnější horizont je fakt, že onen předmět je vždy nějak ovlivněn ostatními předměty z vnějšku, je s nimi v nějakém vztahu a konstelaci. Předmět není kladen jako on sám, vždy je propojen i s tím, co je v okolí. Vnější horizont je pozadí, na němž se předmět se svým vnitřním pozadím ukazuje. V tom, jak se věc ukazuje, jak se jeví, jsou oba dva horizonty stejně důležité.

Během vnímání čehokoliv, byť například neznámého útvaru, který sám o sobě nic neříká, máme tendence vždy si do onoho útvaru dosadit „něco svého“. Útvar nám bude vždy něco evokovat, něco připomínat, budeme mít tendenci jej k něčemu připodobňovat. Budeme do něj projíkovat své zkušenosti, své zaměření, své emoce. Právě na těchto faktech je založen i významný projektivní

¹⁴ Blecha, I. **Proměny fenomenologie**. Praha : Triton, 2007, s. 113.

¹⁵ Tamtéž, s. 114.

psychologický test, jež byl vytvořen švýcarským psychiatrem Hermannem Rorschachem.

V tomto testu je pacient konfrontován s inkoustovými skvrnami různých tvarů na bílém papíře a má vyjádřit, co každá skvrna představuje, co mu připomíná. Tvary jednotlivých skvrn jsou rozvrženy tak, aby bylo více možností, co mohou připomínat. Smysl testu je právě v tom, že každý člověk vnímá svým vlastním, jedinečným způsobem a projikuje do daného obrazu své vlastní zkušenosti, emoce, obavy. Právě zde lze ukázat, že jedna a táž věc může být vnímána naprosto rozličnými způsoby. Záleží totiž na tom, jaké noematické vrstvě, které onen předmět, v tomto případě inkoustová skvrna, má a jaké nabízí, dá pacient ve svém výběru přednost.

„Tato intencionální a relační analýza v Rorschachově testu zřetelně demonstruje, jak velký význam má Husserlova práce pro psychologii.“¹⁶

1.5.2 Zavedení redukce

Husserl se nejprve pokusil popsat lidské vědomí tak, jak se jeví samo přirozeně, bez všech svých obsahů a zaměřeností. Každé myšlení má však přirozený postoj ke světu, skrze tento svůj postoj vnímá svět a předměty v něm a automaticky jej pokládá za správný. Ve skutečnosti je však tento postoj spíše technický. Člověk se naučil vnímat svět a jeho sounáležitosti technicky. Pro tento technický, vlastně umělý, pohled mu uniká skutečný smysl, podstata, která se nachází uvnitř. Jinými slovy, nevnímá věci tak, jak se mu samy dávají.

Jak je naše vnímání modifikováno a zaměřeno vlastně neautenticky, uvádí Ivan Blecha ve své knize *Proměny fenomenologie* na příkladu akustiky. Fyzika se zabývá akustikou a zkoumá ji, převádí ji do grafického znázornění a analyzuje ji.

¹⁶ Holandský psycholog Buytendijk, Buytendijk, F.J.J, 1959,92, v Blecha, I.: *Proměny fenomenologie*. Praha : Triton, 2007, s. 124.

Na základě toho se pak akustika sama – tedy řekněme nauka o zvucích – zkoumá zrakem, nikoliv sluchem, což je paradoxní. Samotný význam, smysl, pravé jádro akustiky je přeneseno do naprosto jiné sféry vnímání, odkud se zpět ke svému základu již nevrací.¹⁷

„Neměli bychom dospět k definici toho, co je to zvuk, spíše analýzou „prožitku naslouchání“ než nahlížením grafů a tabulek?“¹⁸

„K čemu je věda o zvucích, když to nejpodstatnější, co ke zvukům patří, totiž „znění“ a jeho projev v „naslouchání“, podat neumí?“¹⁹

Jak píše Emmanuel Lévinas:

„Náš duševní život se mění na cviky myšlení. Stává se jakousi technikou. Poznává bytí a pronáší o něm výroky, aniž se stará o smysl jeho objektivitu, jež je vždy naivně předpokládána.“²⁰

Aby se však Edmund Husserl mohl dopracovat k čistému vědomí, musel jej zbavit všech zaujatostí, aby vědomí bylo „neutrální“ a mohlo se dostat samo k sobě. K tomu je potřeba všechny ty předpojatosti, zaměření a obsahy odmyslet, dát je do závorky. Právě tento akt uzávorkování je nesmírně důležitý, Husserl pro něj užívá termín *epoché* – „zdržení se úsudku“, jež užívali již skeptici v antickém Řecku. Epoché, jinak také nazývaná fenomenologická redukce, je metoda, jež se snaží rozvrátit naučený postoj lidského myšlení, aby se dobrala pravého, čistého a objektivního smyslu věci. Fenomenologie se nás tedy snaží dovést na počátek, tedy k autenticitě, k autenticitě vnímání a uchopování.

¹⁷ Blecha, I. **Proměny fenomenologie**. Praha : Triton, 2007, s. 80.

¹⁸ Tamtéž, s. 180.

¹⁹ Tamtéž, s. 181.

²⁰ Lévinas, E. **Objevování existence s Husserlem a Heideggerem**. Černý Kostelec : Pavel Mervart, 2014, s. 48.

„Filosofující člověk se má osvobodit z podřízenosti čemusi „samozřejmému“ a má být schopen zaujmout bezprostřední kontakt s věcmi, jak se samy „tělesně“ ukazují – až tím bude schopen převzít odpovědnost za svá vlastní tvrzení.“²¹

Skrze fenomenologickou redukci se člověk snaží najít primárně i sám sebe, zachytit svoje myšlení čisté, tak jak je přirozeně a jak bylo nejdříve. Skrze epoché se člověk snaží najít sám sebe jako předmět „původně“, vrátit se na počátek, být přirozenou součástí světa.

Abychom mohli správně nahlížet na předmět, je nutné nahlížet na jeho podstatu. Avšak ještě předtím, než daný předmět, daný fenomén rozpoznáme a zařadíme ho do v mozku do náležité kategorie, než si jej v hlavě nazveme, předchází tomu moment, kdy nás fenomén jen intuitivně zaujal. Právě intuice má v Husserlově pojetí opačný význam, než jsme zvyklí a než jak jej užíváme. Intuice zde není nic nahodilého, odhadovaného, ba naopak, intuice míří k samé ryzí podstatě, k nejhlubšímu jádru a umožňuje tzv. *Wesensschau* - *nazírání podstat*. A právě takové zření podstat, racionální zření, je cílem fenomenologického vnímání.

Každý fenomén má svou podstatu, svou esenci, řecky nazývanou *eidos*. Je to esence, jež spojuje všechny předměty spadající do jednoho druhu. Předměty jsou originálními a subjektivními projevy nějakého objektivního předmětu, proto si jsou podobné, díky jejich eidetické podstatě ale mezi nimi můžeme rozlišovat.

„Podstata věci (...) spočívá v jednotě intence.“²²

Díky *eidos* jsou také všichni lidé schopni rozpoznávat podobné předměty, ačkoliv má každý subjektivní člověk své vlastní vnímání odlišné od ostatních.

Na světě například existuje veliké množství psů, které rozlišujeme podle plemene. Ačkoliv plemen psů je spousta a v rámci příslušnosti k danému plemenu se tito psi mohou lišit i zbarvením srsti, velikostí apod., člověk je i tak schopen správně zařadit jakékoliv zvíře vykazující určité obecné znaky do kategorie „psi“. Právě redukce individuality a ponechání obecných znaků, toho, co mají psi společné (nehledě na to, že se liší tvarem uší, délkou ocasu, tvarem

²¹ Coreth, E. et al. **Filozofie 20. století**. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2006, s. 17.

²² Husserl, E. **Logická zkoumání II**. Praha : OIKOYMENH, 2012, s. 140.

lebky a čumáku), nám umožňuje rozpoznat, že se jedná právě o psa, nikoliv třeba o kočku. Pokud si tedy odmyslím nahodilé znaky, které pes vykazuje, získám tzv. *eidetický invariant* – tedy esenci. Tento eidetický invariant, tato esence, řekněme „psovitost“ psa umožňuje, aby daný jednotlivec či jednotlivina mohla být identifikována jako exemplář svého druhu.

„Eidos je jakýsi předpis nutných struktur, který určuje, co musí nějakému předmětu náležet, pokud má být předmětem právě tohoto druhu.“²³

Ivan Blecha ve své knize *Proměny fenomenologie* mimo jiné uvádí, že zvláštností eidetické variace je fakt, že ona sama neprovádí žádný výběr a žádný zvláštní znak dané skupiny nevyzdvihuje, jen se „nechává vést“ a pozoruje. To, co vzejde jako invariant, vzejde samo, bez jakéhokoli měření či rozhodování, je to vnitřní horizont dané věci a je to samotné „obecno“.²⁴

Třetí částí Husserlova postupu je redukce transcendentální. Ta odkrývá čistý subjekt, čisté, ničím neposkvřené já. Takové v reálném životě neexistuje, nicméně pro Husserlovu metodu bylo nutné jej zavést. Čisté já je já bezejmenné, je to *nunc-stans*, „živoucí přítomnost“, je nezávislé na reálném světě.

1.5.3 Časovost

Husserl se velmi věnoval analýze času a vnitřního času, který plyne v nás. Právě v této vnitřní časovosti viděl sjednocující prvek lidského vnímání jakožto dynamického toku, tedy to, co sjednocuje subjekt, lidskou osobnost. Díky vnitřní časovosti, kterou nazývá *tokem cogitationes*, tokem obsahů v naší duši, je lidská osobnost, ono „já“, ve stálém spojení s „já“ dřívějším, „já“ plyne, rozvíjí se, konstituuje se, ale stále je to ono „já“ z dřívějška a uvědomuje si to.

Edmund Husserl popisuje strukturu vnímání na příkladu poslechu melodie. Tříminutovou skladbu také neslyšíme od začátku do konce najednou v jednom jediném momentu, ani nevnímáme jednotlivé tóny separovaně od těch ostatních.

²³ Blecha, I. ***Proměny fenomenologie***. Praha : Triton, 2007, s. 149.

²⁴ Blecha, I. ***Proměny fenomenologie***. Praha : Triton, 2007, s. 152.

Jsme schopni tóny rozlišit, jsme schopni vnímat je postupně v jednotlivých sekvencích, ale zároveň veškeré tóny, veškeré znění, jež slyšíme právě teď, plynule navazuje na tóny, které nás již minuly. A právě zde funguje ona časovost, která nám dává smysl, díky které jsme schopni návazně poslouchat jednotlivé části melodie plynule. V rámci časovosti hovoříme o specifických termínech, jež Edmund Husserl zavádí pro popis a upřesnění toho, jakým způsobem vnímáme teď a tady a jakým způsobem to, co bylo nyní, plynule přechází z přítomnosti do minulého.

Prvotní je *imprese* – tj. to, co vnímám nyní, *vjem*, který se utvoří po uslyšení tónu a *zvnitřní* se v našem vnímání. Tento samý *vjem* se okamžitě posunuje mezi věci minulé. Tento „odsunutý“ *vjem*, který ještě doznívá, z přítomnosti do blízké minulosti, se stává *retencí*. Husserl nazývá *retenci* primární *vzpomínkou*. Je to *vjem*, který uplynul, ale ještě jej *zadržuji*, je to způsob, jakým se *imprese* ukládá do našeho toku *cogitationes*. Takto si vše neseme s sebou. Při poslechu skladby právě *retence* udržují již uplynulé tóny ve vědomí, a proto jsme schopni vnímat celou skladbu jednotně.

2 Martin Heidegger a fundamentální ontologie

2.1 Martin Heidegger /1889-1976/

Martin Heidegger, snad nejvlivnější filozof moderní doby, zároveň ale často diskutovaný a kontroverzní, je pro některé dokonce završitelem filozofických dějin tak, jak je známe a zároveň zakladatelem zcela nové epochy filozofie.

Narodil se roku 1889 v německém Messkirchu do chudé rodiny. Ačkoliv se věnoval studiu teologie a svou budoucnost původně viděl v katolické církvi jakožto kněz, přešel později na studia filozofie, která jej od raného věku oslovovala a u níž také již zůstal. Jakožto žák a oblíbenec Edmunda Husserla se roku 1919 stává jeho asistentem, díky jehož doporučení odchází jako profesor do Marburgu.

V roce 1927 poprvé vychází stěžejní a světoznámé, ačkoliv nedokončené, veledílo *Bytí a čas*, které je Heideggerovým nejdůležitějším celoživotním spisem a které mu přineslo slávu a jmenování řádným profesorem. Rok nato se Martin Heidegger stává dokonce Husserlovým nástupcem na univerzitě ve Freiburgu. Byl proslulý svým brilantním pedagogickým nadáním a svými přednáškami, jež navštěvovala řada, dnes již dobře známých, filozofů jako byli například Emmanuel Lévinas či Hannah Arendtová.

Rok 1933 přinesl Heideggerovi události, za něž je dodnes kritizován. V tomto roce se v Německu dostává k moci Adolf Hitler, jež byl zvolen říšským kancléřem. Téhož roku Martin Heidegger vstupuje do NSDAP a krátce na to je zvolen rektorem univerzity ve Freiburgu. Právě během Heideggerova jmenování rektorem zazněla jeho nechvalně proslulá úvodní řeč. V ní hovořil o budoucnosti a své vizi německých univerzit a přirovnal vztahy profesora a jeho studentů ke vztahu vůdce, tedy Hitlera, a jeho následovníků.

Po válce v rámci denacifikace má Heidegger zákaz přednášet, nicméně i po tomto období vyšly mnohé publikace a sepsané přednášky. Koncem 40. let se na něj obrací jeho přítel, významný švýcarský psycholog Medard Boss a společně započali práci na psychoterapeutické metodě zvané *daseinsanalýza*, jež stála a stojí na filozofických základech Heideggerovy fundamentální ontologie. Po roce 1950 se Martin Heidegger za velkého ohlasu vrátil na akademickou půdu a pokračoval ve svých přednáškách. Sepisoval svá další díla a věnoval se cestám.

Zemřel v květnu roku 1976 ve Freiburgu a jeho tělo je uloženo v rodném Messkirchu.

Martin Heidegger po sobě bezesporu zanechal velkolepé dílo, jež ovlivnilo řadu velkých myslitelů 20. století. Kromě již výše zmiňovaného Emanuela Lévinase a Hannah Arendtové mezi ně patří náš Jan Patočka, Eugen Fink, Michel Foucault, Hans-Georg Gadamer, Jean-Francois Lyotard či Jean-Paul Sartre.²⁵

2.2 Dílo Martina Heideggera

Ve své celoživotní práci Heidegger obnovuje otázku po bytí a snaží se proniknout k bytí jako takovému, čistému, skutečnému a pravdivému. Bytí bylo, dle jeho názoru, opomíjeno a zanedbáno moderní filozofií, ba dokonce byl často zaměňováno za jsoucno.

Roku 1927 vychází nejznámější a z hlediska Heideggerovy celoživotní práce nejvýznamnější dílo Bytí a čas, jež si pro svůj zásadní vliv zasluhuje samostatnou kapitolu v této práci.

Ačkoliv je Bytí a čas Heideggerovým opusem, bylo vydáno mnoho dalších přednášek a menších i větších spisů. Jmenovitě například přednáška publikovaná roku 1929 nesoucí název Co je metafyzika?, jež byla Heideggerovou první přednáškou na univerzitě ve Freiburgu. Dále pak O bytostném určení pravdy, přednáška již z roku 1930, avšak publikována až ve 40. letech. V roce 1947 vychází Heideggerův dopis O humanismu a v 50. letech 20. století soubor přednášek nazvaný Básnický bydlí člověk.

Martin Heidegger se věnoval studiu Fridricha Nietzscheho a jeho filozofie, čemuž věnoval mnoho času, což vyústilo dílem Nietzsche: myšlení a básnění.

Martin Heidegger byl ovlivněn Sorenem Kierkegaardem, dánským filozofem, teologem a filozofem, s nímž ho spojovalo pojetí lidské existence a zájem o úzkost jakožto specifický fenomén lidského bytí, existence. Jak uvádí Pavel Hlavinka ve své knize Daseinsanalýza: setkání filozofie s psychoterapií, Kierkegaard považuje subjektivní náhled za jediný pravdivý, tudíž k poznání

²⁵ Störig, H. J. **Malé dějiny filozofie**. Praha : Zvon, 1991, s.456-460.

www.plato.stanford.edu/entries/heidegger/.

přistupuje opačně, než Heideggerův učitel Edmund Husserl. Kierkegaard říká, že právě aspekt subjektivního pohledu je ten pravý a zásadní, nikoliv pohled objektivní, kterého dojdeme tím, že upustíme od svého individuálního náhledu. Důraz na subjektivitu ve vnímání je tím skutečným projevem existence, skrze subjektivní vnímání se člověk realizuje.

Dále se Heidegger inspiroval Diltheyovou metodologií historických věd, kterou Heidegger užívá k analýze Bytí jakožto lidské existence. Wilhelm Dilthey byl německý filozof, jež se v 19. století – tedy právě v době rychle se rozvíjející přírodovědy a převládajícímu přírodovědeckému pohledu na celý svět, zabýval humanitními a duchovními vědami, které se snažil postavit do protikladu vůči přírodním vědám. Snažil se vystavět metodologii těchto humanitních věd a zastával názor, že přírodní vědy zkoumají svět z hlediska kauzality. Oproti tomu úkolem věd duchovních a humanitních je hledat smysl, skryté významy v kontextu lidských dějin. Metodou tohoto rozkrývání je dle Diltheyho hermeneutika.²⁶

Ačkoliv se Heidegger později vzdálil myšlenkám Edmunda Husserla, tak právě Husserl, jakožto jeho učitel a autorita, jej, alespoň zpočátku, bezesporu ovlivnil zásadním způsobem.

Oproti svým předchůdcům, kteří se zabývali především lidským poznáním a jeho pravdivostí, Heidegger se vrací k otázce lidského bytí, vyzdvihuje ji nad vše ostatní a zdůrazňuje, že právě ontologie je primárním a zároveň nejvyšším zájmem a cílem filozofie.

Vezmeme-li v potaz nejznámější Descartovo *Cogito, ergo sum*, faktem zůstává, že analýze byly vždy podrobeny jen části *cogito* a *ego*. *Sum*, jakožto sloveso *esse*, bylo přehlíženo, čehož si Martin Heidegger všiml a zaměřil se na ně, neboť *esse* je to esenciální jak pro *ego*, tak pro *cogito*.

Bytí je dle něj skrytost, která umožňuje všemu jsoucímu vzejít do neskrytosti. Tudíž je přeci bytí tou nejdůležitější částí.

Díla Martina Heideggera se vyznačuje i jazykem, jakým jsou napsána. Mnohými je dokonce nazýván básníkem. Jeho filozofické práce jsou napsány tak, že lze dokonce až říct, že se čtou skoro samy. Samozřejmě teprve ve chvíli, kdy již má

²⁶ Hlavinka, P. ***Daseinsanalýza: setkání filozofie s psychoterapií***. Praha : Grada Publishing, 2008, s. 24.

čtenář za sebou určitý kontext a kdy dokáže proniknout do Heideggerova myšlení a napojí se na ideje, které na těch tisících stranách Martin Heidegger vyjadřuje. Heidegger užívá specifické a sobě vlastní termíny, které však obsáhnou vše. To člověk pocítí ve chvíli, kdy je správně uchopí a nahlédne. Pak vše jako by bylo jasnější a svět srozumitelnější.

Jak tomu povětšinou u velkých myslitelů bývá, jejich práce se vyvíjí, a tak i dílo Martina Heideggera bývá někdy rozděleno do raného a pozdního období. Mezníkem mezi těmito dvěma epochami, je tzv. obrat- *die Kehre*, který v Heideggerově myšlení a následném díle započal koncem 20. let 20. století po zveřejnění *Bytí a času*. V tomto období následně vyšla díla nesoucí název *Co je metafyzika* či *O bytnosti základu*. Jedná se upuštění od primárního uchopení lidského pobytu jakožto *dasein* k určení smyslu samotného bytí v kontextu dějin. Heidegger prozkoumává bytí (jakousi entitu skrytou pod různými názvy) a hledá bod, v němž se spojí, u různých myslitelů napříč dějinami, a končí u Nietzscheho věčného návratu téhož.

Ve svém pozdním díle se tedy Heidegger i nadále věnuje bytí, ale uchopuje jej, přistupuje k němu, z jiné strany, než tomu bylo v době vzniku *Bytí a času*. V pozdějším období Heidegger již nejde vstříc zachycení smyslu bytí jen skrze specifické *dasein*, nýbrž skrze vše jsoucí. Obrat nepřišel jako obrat v Heideggerově myšlení, ale jako obrat v bytí.

2.3 Bytí a čas

2.3.1 Obecně k dílu a Heideggerovu pojetí bytí

Své nejrozsáhlejší a nejznámější dílo Martin Heidegger věnoval svému učiteli Edmundu Husserlovi slovy: "Edmundu Husserlovi v úctě a přátelství." V úvodní poznámce Heidegger píše:

"Máme dnes my nějakou odpověď na otázku, co vlastně míníme slovem "jsoucí"? Nikoliv. A tak je tedy třeba otázku po smyslu bytí položit znovu. Jenže jsme dnes alespoň v rozpacích, že výrazu "bytí" nerozumíme? Nikoliv. A tak je tedy napřed třeba porozumění pro smysl této otázky znovu vzbudit. Konkrétní vypracování otázky po smyslu "bytí" je záměrem tohoto pojednání. Interpretace času jako

možného horizontu pro vůbec každé porozumění bytí je jeho předběžným cílem."²⁷

Martin Heidegger se navrácí k otázce lidského bytí a vytýká filozofii napříč staletími, že patřičně nerozlišovala bytí člověka od ostatních jsoucen, pouhých jsoucen, která se, jak říká Heidegger, na světě pouze vyskytují. Filozof si dává za cíl uchopit a charakterizovat specifické lidské bytí, jež není připodobnitelné k ničemu jinému na světě se vyskytujícímu, jak označuje způsob bytí ostatních jsoucen.

Problém Heidegger vidí v přístupu filozofie, která považovala bytí za ten nejobecnější pojem a neobtěžovala se jej nikterak do hloubky pochopit a uchopit, natož do významu pojmu *bytí* proniknout. Filozofie se nevěnovala otázce bytí tak, jak to bytí samotné vyžaduje. Ba naopak, filozofie jej se vší samozřejmostí přehlížela. Pro Heideggera je však bytí tím nejhlubším ke zkoumání, je tím nejtajemnějším.

"Na to, co znamená Bytí samo, se ovšem neptala ani středověká ontologie, a stejně tak ani antická. Není proto divu, že se v otázce po způsobu znamenání, které přísluší bytí, nepokročilo, pokud se o ní pojednává na základě nevyjasněného smyslu bytí, jenž je tímto významem "vyjadřován". Tento smysl zůstal nevyjasněn, protože byl považován za "samozřejmý".²⁸

"Když se tudíž říká, že "bytí" je nejobecnější pojem, pak to nemůže znamenat, že je nejjasnější a že není potřeba se jím nadále zabývat. Pojem "bytí" je spíše tím nejtemnějším."²⁹

Udává si za cíl prozkoumat bytí a jeho smysl, naučit se na něj ptát správně, neboť otázky byly doposud špatně kladeny, v případě, že vůbec byly kladeny. Heidegger však před sebe ve své práci staví propastný rozdíl jsoucna a bytí, definuje oba dva pojmy a vytyčuje zásadní rozdíly mezi nimi, zavádí tzv. ontologickou diferenci. Bytí bylo dle Heideggera často zaměňováno za jsoucno,

²⁷ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 15.

²⁸ Tamtéž, s. 117.

²⁹ Tamtéž, s. 19.

což je ale zásadní omyl, neboť bytí je de facto síla oživující jsoucno. Bytí dává jsoucnu možnost být, respektive "jsouc", být jsoucí. Bytí samo o sobě vlastně není, protože kdyby samo bylo, muselo by i ono být něčím, tedy jsoucnem. Z toho důvodu Heidegger říká, že bytí *nicuje*. Jsoucno je jen prostředkem k našemu tážení se po bytí, skrze projasněné jsoucno teprve lze proniknout k bytí. Takové projasněné jsoucno může být i člověk sám, jak bude níže uvedeno.

Heideggerovo bytí transcenduje vše jsoucí včetně Boha, otázka bytí dle něj stojí nad vším ostatním, je tedy vyzdvížena i nad otázku po Boží existenci, která však de facto do té doby byla ve filozofii tím nejtajemnějším a nejpřitažlivějším tématem.

Mimo téma bytí se filozof věnuje tématu času. Primárně se pozastavuje nad tím, že nikdo čas do důsledku nezkoumal, dodnes je pro náš čas vlastně tajemný. Kromě toho jej udivuje, že čas sám od sebe, prakticky z ničeho, tedy neoprávněně, získal významné určující postavení ve vztahu k jsoucnům a jejich rozlišování. Upozorňuje také na problém, že dnešní vnímání času tak, jak jej známe a užíváme, na něž se soustředíme, je naprosto opačným způsobem uchopení času, než si původní a skutečný čas žádá. Čas, na nějž jsme dnes uvyklí, Heidegger nazývá časem vulgárním.

Filozofie Martina Heideggera je nazývána fundamentální ontologií, klade si za cíl rozlišit bytí od pouhého jsoucího, vyskytujícího se jsoucna. Fundamentální ontologie chce bytí vysvětlit, chce jej vynést na světlo z temnoty, v níž se doposud nacházelo pomocí fenomenologické metody.

"Výraz "fenomenologie" znamená primárně pojem metody. Neobsahuje charakteristiku toho, "co" je věčným obsahem předmětů filosofického bádání, nýbrž toho, "jak" se bádá."³⁰

"Titul fenomenologie vyjadřuje maximu, kterou lze formulovat "K věcem samým!"- a to v protikladu ke všem nepodloženým konstrukcím, náhodným

³⁰ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 44.

nálezům, v protikladu vůči přejímání pouze vykázaných pojmů, v protikladu k zdánlivým otázkám, jež se často po generace vlečou jako "problémy".³¹

2.3.2 Člověk jako pobyt

Bytí člověka Martin Heidegger pojmenovává *dasein*, jež Jan Patočka překládá jako "*pobyt*". *Dasein* je specifické jsoucno, které svému bytí vždy již nějak rozumí, člověka charakterizuje jeho rozumění bytí, které se odehrává v něm. Řečeno s Heideggerem, toto rozumění patří k samotné bytostné skladbě pobytu, je jeho existenciální strukturou v ontologickém slova smyslu.

„Rozumění je existenciální bytí vlastního „moci být“ pobytu samého, a to tak, že toto bytí na sobě samém odemýká, jak na tom se sebou je.“³²

Jak píše Emanuel Lévinas, esence člověka je zároveň jeho existencí. To, čím člověk je, je zároveň i způsobem jeho bytí tu, jeho způsobem temporalizace.³³

Různé esence člověka jsou de facto mody, jakými existuje ve světě. Pro Heideggera je člověk jedinečným typem bytí, jež nazývá existencí, neboť existence má k vlastnímu bytí vztah. Existuje jen a pouze člověk jakožto pobyt, ostatní jsoucna se ve světě vyskytují. Právě oproti těmto vyskytujícím se jsoucňům, pobytu není jeho bytí lhostejné, neboť pobyt má oproti ni onticko-ontologickou přednost, vztahuje se ke světu, skrze něhož se snaží rozumět i sám sobě. Rozumění svému bytí zahrnuje i vlastní časovost, již si je pobyt vědom a na jejímž pozadí žije svůj život. Právě časovost je síla umožňující pobytu rozumět.

"Pobyt je jsoucno, které se ve svém bytí vztahuje k tomuto bytí tak, že mu rozumí. Tím je udán formální pojem existence. Pobyt existuje."³⁴

³¹ Tamtéž, s. 44.

³² Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 172.

³³ Lévinas, E. **Objevování existence s Husserlem a Heideggerem**. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2014, s. 72.

Dasein- Da-sein, označuje bytí-tu, je to můj vlastní způsob bytí, má událost bytí. Právě skrze člověka, jakožto specifické a nezaměnitelné jsoucno, se Heidegger snaží dojít k bytí jako takovému, k jeho pravdivé podstatě. Zkoumá proto určení a struktury pobytu, pro něž zavádí termín *existenciály*, právě aby striktně odlišil bytostné struktury pobytu od struktur ostatních jsoucnen, jež byly kupříkladu známy pod pojmem "kategorie" již od dob Aristotela. Existenciály jsou bytostné rysy, bytostná určení, kterými oplývá jen pobyt.

Člověk jako jediný, oproti ostatním jsoucnům, kterými je obklopen, existuje jak onticky, tak ontologicky.

Heidegger říká, že pokud chceme porozumět bytí jakožto existenci pobytu, musíme pobyt prozkoumat v každodennosti, v každodenní průměrnosti, neboť právě zde je pobyt sám sobě nejbližší. Jak píše Heidegger:

" A poněvadž průměrná každodennost je tím, co je tomuto jsoucnu onticky nejbližší, byla a je při explikaci pobytu vždy znovu přeskakována. To, co je onticky nejbližší a známé, je ontologicky nejvzdálenější, nepoznané a ve svém ontologickém významu stále přehlížené."³⁵

2.3.3. Pobyt jako starost a jeho bytí ve světě

Pobyt, dasein, je specifické a jedinečné bytí, které se o toto bytí vědomě stará, obstarává jej. Toto obstarávání a vztah ke svému vlastnímu bytí, Heidegger nazývá existencí, což je mod bytí objevující se jen u člověka.

Dasein se tedy ve svém existování orientuje a zaměřuje na svou existenci samotnou a tuto zaměřenost Heidegger nazývá starostí, *Sorge*, dasein se stará o svou existenci.

Starost, která je pro bytí dasein vlastní, ono starání se, se projevuje tázáním, otázkami. Starost je tázání se, které potřebuje odpovědi. A tázání zde bylo od pradávna, dasein mělo od pradávna starost o svou existenci, tedy od pradávna se tázalo po své vlastní existenci a zároveň je jedinou existencí na světě, která

³⁴ Heidegger, M. **Bytí a čas**, Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 71.

³⁵ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 61.

se táže. Toto tážení je filosofií. Proto Heidegger říká, že filozofie je další z projevů *dasein*, který je mu vlastní, je jeho součástí. Člověk je neúplný, ohrožený, proto má nutkání ptát se.

Dasein ale byl do této existence vržen, sám ji nezapočal, dokonce si ji ani nevybral. Byl do ní vržen a s tím musí po celý svůj život pracovat. Tato vrženost do světa, německy *Geworfenheit* je existenciálou pobytu, je to moment starosti. Ve své vrženosti, v množině všech možností, se *dasein* vždy již nějak rozhodla pro tu či onu možnost, tudíž samo sebe rozvrhovalo ve své existenci skrze tyto možnosti. *Dasein* se tedy ocitá vždy již ve svých rozvržených možnostech a zároveň si vždy již nějakým způsobem rozumí. Existenciální strukturou rozumění je *rozvrh*, neboť rozumění rozvrhuje bytí pobytu v jeho možnostech. Tento rozvrh, *Entwurf*, tedy způsob, jakým se existence rozvrhuje ve světě skrze své možnosti, je druhým momentem starosti pobytu.

Jak píše Emmanuel Lévinas:

"Rozvrh je vždy rozvrhem jsoucna vrženého do existence."³⁶

Třetí existenciálou, o níž Heidegger hovoří, je upadání pobytu, *Verfall*, což je možnost ztracení se ve světě, možnost nechat se ztratit ve světě mezi ostatními předměty, možnost upadnout do každodennosti a následně i způsob bytí v každodennosti. Upadáním se *dasein* snaží vyhnout své autenticitě, své jedinečnosti, své sobě vlastní existenci. Tím se pobyt rozptýlí v „ono se“, jak bude vysvětleno níže, a ztratí se sobě samému. Namísto toho si hledá náhražky v každodennosti.

„Pobyt zprvu vždy již odpadl od sebe sama jako autentického „moci být sebou“ a propadl „světu“. Propadnutí „světu“ znamená rozptýlenost v „bytí spolu“, pokud je toto bytí ovládáno „řečmi“, zvědavostí a dvojznačností.“³⁷

Takové „upadající“ *dasein* se totiž bojí své konečnosti, ba co víc, bojí se si vůbec připustit, že by mohlo být konečné. Raději žije v každodennosti potírané

³⁶ Lévinas, E. **Objevování existence s Husserlem a Heideggerem**. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2014, s. 97.

³⁷ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 204.

optimismem, aby v ní ukryl tu úzkostlivou trhlinu v sobě, tedy strach z konce vlastní existence.

Pro každodenní bytí v anonymním „ono se“, je dle Heideggera příznačná a charakteristická zvědavost, dvojznačnost a „řeči“, jež se vedou a jež tkví ve veřejném spolubytí „ono se“.

„V „řečech“ se pobytu odemyká rozumějící bytí k jeho světu, k druhým a k němu samému, ale takovým způsobem, že toto bytí k... má modus nezakotveného vznášení. Zvědavost sice všechno všudy odemyká, ale tak, že „bytí ve“ je všude a nikde. Dvojznačnost nic před porozuměním pobytu neskrývá, ale jen proto, aby „bytí ve světě“ udržela ve vykořeněném „všude a nikde“.“³⁸

Heidegger spojuje toto upadání v každodennost s vnímáním času skrze hodiny, tedy s časem, jenž nazývá vulgárním.

Neopomenutelnou existenciální strukturou, jíž se pobyt vyznačuje, je také řeč. Řeč je stejně tak původní jako rozpoložení a rozumění pobytu. Světským, nitrosvětským způsobem bytí řeči, je jazyk. Ten se ocitá na stejné úrovni jako ostatní nitrosvětská příruční jsoucná, která se ve světě vyskytují. Řeč a jazyk jsou nedílnou součástí koexistence s jinými pobytí. I řeč má mnoho způsobů, jak bytuje, i naslouchání a mlčení jsou mody řeči. Heidegger říká, že naslouchat někomu znamená, že pobyt jako spolubytí je existenciálně otevřen pro druhého.

Pobyt má své jedinečné místo ve světě a světu je otevřen a naladěn vždy již v nějakém rozpoložení, jež známe jako naladění, náladu. Jak říká Heidegger, pobyt je tímto rozpoložením odemčen ve světě a je do světa vždy již vržen.

Jako základní charakter bytí *dasein*, jež je vrženo do světa, udává Heidegger "Bytí ve světě"- ' - *Das-In-Sein*. To jest důvěrné pobývání, kterého je schopen pouze lidský pobyt. Znamená to, že člověk je ve světě, mezi věcmi a ostatními jsoucnými přítomen jinak, než ostatní tvorové. Odlišuje jej zájem. Toto bytí-ve-světě je existenciálním určením pobytu, schopnost pobytu být-ve, ve smyslu uvnitř světa, nacházet se uvnitř intimně a důvěrně, nikoliv prostorově. Bytí-ve v sobě nese "aktivity" člověka - jeho způsob přemýšlení, vztah ke světu a k sobě

³⁸ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 205.

samému, zacházení s jinými jsoucný, vztahy s jinými lidmi, rozhovory, kladení otázek. To vše Heidegger nazývá obstaráváním.

Pobyt tedy bytuje u světa, uvnitř a u něj, světu rozumí, ocitá se v něm a je mu otevřen. Rozumění a otevřenost jsou významné aspekty, jimiž se pobyt odlišuje od ostatních jsoucn - ta jsou ve světě, nýbrž ryze prostorově, bez rozumění, bez důvěrnosti, bez hlubšího smyslu.

Pobyt má ve svém životě starost o svou vlastní existenci, způsobem jakým je ve světě, je obstarávání. Nejblíže způsobem bytí pobytu, v němž se Heidegger snaží přiblížit samotnému lidskému Bytí, je každodennost. Zachytit lidské bytí ve světě v každodennosti můžeme pomocí jiného jsoucna, s nímž se setkáváme v našem každodenním obstaráváním. Těmto jsoucnům Heidegger navrácí starořecké označení *prágmata* (Πράγματα), dle něj trefně charakterizuje jejich význam, jejich pragmatický charakter.

Tato jsoucna, s nimiž přicházíme každodenně do styku, Heidegger nazývá prostředky, které se, proti pobytu, ve světě pouze profánně vyskytují. Prostředek nás svou přirozeností vede někam dál, poukazuje na další a další prostředky a činnosti. Prostředky ve světě Heidegger označuje termínem *Vorhandenheit*, což znamená jsoucna volně předložená. Pokud odkryjeme jejich smysl, jejich účel, jejich použitelnost, stávají se pro nás *Zuhandenheit*, stávají se příručními, stávají se k-ruce. Příručnost je způsobem bytí prostředku, umožňuje nám být primárně v každodennosti v kontaktu s prací, činností, dílem, neboť prostředek na ně poukazuje.

Skrze naše zacházení s prostředky uskutečňujeme jejich bytí, dáváme jejich bytí smysl.

Věci kolem nás s námi koexistují, Heidegger říká, že strom je pro nás primárně další živou entitou v krajině, stejně jako jsme my. Můžeme pod něj ulehnout a odpočinout si, neboť právě strom nám poskytuje příjemný stín k odpočinku v horkém dni. Toto využití stromu, jeho přirozenosti, k němuž se strom sám nabízí, je jeho primární poloha. Takto se strom dává. Analýza, zda jde o jehličnan či listnatý strom, do jaké podskupiny jej řadíme, to jsou vždy až další, sekundární polohy a pozice, je to vždy teprve druhotné ukazování se stromu. Strom na cestě, po níž kráčíme, odkazuje na to, že je místem, kam si můžeme sednout a zklidnit svou znavenou mysl a tělo, právě tento odkaz je mu vlastní.

„Bez těchto odkazů bychom se s věcmi nemohli setkat: v nich se původně vyjevují, v nich nabývají svou disponibilitu, v nich se ukazuje jejich dostatečnost nebo nedostatečnost, tedy to, na co stačí a co k nim „patří“. Heidegger říká tomuto pletivu „souvislost nástrojů“ nebo jinak a prostě „svět“.“³⁹

Oproti Edmundu Husserlovi Heidegger hovoří o tom, že pravé *eidos* například hrníčku, se nám může ukázat teprve tehdy, když se aktivně účastní na tom, jak hrnek jest, jak je k-ruce, skrze to, že se z něj napiji čaje.

Člověk musí k tomuto hrnku přistupovat jako k něčemu, co mu umožňuje napít se čaje.

Martin Heidegger jde od Husserlovy teorie intence k praktičnosti intence. Jde od obecného ke konkrétnímu.

Jako pohyb člověka po cestách je vyjádřením jeho potřeby, tak i odpočinek ve stínu stromu je potřebou člověka, jenž tento strom využívá jako prostředku k odpočinku. Kdyby člověk byl naprosto soběstačnou entitou ve světě, která ke svému životu nepotřebuje již nic dalšího z vnějšku, neměl by onu potřebu například budovat cesty a někam kráčet, ať už z jakéhokoli důvodu. Nicméně jeho přirozenost tyto potřeby vyžaduje. Tím, že využíváme okolní předměty ke své potřebě, vyplňujeme vlastní nedostatky, vlastní neúplnosti, snažíme se a přispíváme k naší celistvosti ve světě.

" Obstarávané dílo je tím, čím je, pouze na základě toho, že je používáno a na základě v používání odkryté souvislosti poukazů."⁴⁰

Až se zdá, že odkazy jsou nekonečné, prostředek odkazuje na dílo, ono dílo sestává z různých dílčích součástí a materiálů, slouží k vyššímu účelu apod. Například skrze materiály je zde patrný odkaz na přírodu, která je jejich zdrojem. Prostředek v sobě tedy nese a odkrývá i samotnou přírodu.

Veškeré nástroje jsou prostředky, které společně tvoří nekonečný celek, jež je vzájemně provázaný jimi samotnými, vztahy a odkazy. Skrze prostředky tedy člověk postupně odkrývá celou přírodu, živly, celý svět. A jak říká Heidegger,

³⁹ Blecha, I. **Proměny fenomenologie**. Praha : Triton, 2007, s. 223.

⁴⁰ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 90-91.

příroda sama je k zacházení, neboť disponuje surovinami, tedy dřevem- nikoliv lesem, vítr je nám větrem v plachtách. My jako lidé jsme s těmito předměty a s přírodou spojeni jakožto spotřebitelé. Předměty a příroda potřebují spotřebitele a uživatele, aby jejich bytí mělo smysl. Tím je dáno jasné místo člověka ve světě v jeho původní a originální podobě, tak, jak tam patřil a byl součástí odjakživa. Jinými slovy, staráme se o sebe, o své bytí ve světě. Toto neúplné bytí, které má stále cosi před sebou, za čím stále jdeme, čeho se snažíme dosáhnout, na co se snažíme dosáhnout, to je *dasein*. *Dasein* je bytí „nedokončené“, proto je to bytí starostlivé. *Dasein* se jako způsob bytí odlišuje od ostatních tím, že je stále a navždy necelistvé, neukončené, tedy neúplné a zároveň nejplnější, neboť se vědomě snaží samo sebe vyplnit.

2.3.4. Spolupobyt a neurčité „ono se“

Ve svém obstarávání pobývá *dasein* ve světě mezi dalšími pobyty, ve větších či menších společenstvích. Z tohoto soužití vyplývá určitá anonymita, v níž pobyt žije. Tento anonymní rys Heidegger nazývá *das Man*, do češtiny překládáno jako neurčité „ono se“, poukazující na odosobnění jednotlivce a rozplynutí osobní odpovědnosti v davu. Tato sféra „ono se“, jež nás obklopuje, je vlastně závěsem mezi čistým já a čistým světem. Když upustíme od této sféry, upustíme od toho, co je mezi mým já- mám bytím- a světem, octneme se v blízkosti světa tak, jak původně jsem já a jak původně je svět.

Toto „ono se“ Heidegger označuje jako *modus* každodenního bytí. Charakteristickým znakem „ono se“ je průměrnost, vycházení ze zavedených a uvyklých společenských norem a pravidel, lidově řečeno „co se sluší a patří“. Jak píše Heidegger, „ono se“ je nám dobře známo pod označením veřejnost.⁴¹

„Ono se, kterým není nikdo určitý a kterým jsou všichni, i když ne jako suma, předepisuje způsob bytí každodennosti.“⁴²

⁴¹ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 153.

⁴² Tamtéž, s. 153.

Právě Heideggerovo „ono se“ dává zaniknout jednotlivci a jeho osobní zodpovědnosti a svědomí v davu, právě v rámci „ono se“ jsme svědky případů dobře známého fenoménu rozptýlení zodpovědnosti. Jen tak bylo a je stále možné odůvodnit kupříkladu fakt, že na veřejných místech a za přítomnosti mnoha lidí může dojít k nelidsky násilným činům bez jediného zásahu kohokoliv z přítomných.

Mimo upadání v každodenní „ono se“, se *dasein* nachází již původně ve stavu spolupobytu- tedy mezi jinými pobyty, celý svět je pak pro něj spolusvět, neboť v něm, uvnitř něj, žijeme společně, koexistujeme.

Spolubytí Heidegger nechápe jako fyzickou přítomnost jiných *dasein*. Upozorňuje totiž na fakt, že i když se zrovna nacházíme o samotě, vždy jsme a stále jsme ve spolubytí. Zároveň okamžiky, kdy někoho postrádáme, když si po někom stýskáme, jsou možné jen a pouze ve spolubydlení, jakožto privace. Pocit osamělosti a samota jsou jen způsoby, mody spolubytí ve světě. Sílu a způsob osamocení Heidegger ozřejmuje takto:

„Faktická osamocení na druhé straně není odstraněna tím, že se „vedle“ mne vyskytne druhý exemplář člověka, nebo třeba deset takových. I když se jich naskytne ještě víc, může být pobyt osamocen.“⁴³

Pocitu osamění či stesku po konkrétním člověku zkrátka pobyt neunikne ani ve společnosti jiných lidí.

Oproti vztahu pobytu k jiným jsoucům, jež se ve světě vyskytují, ve smyslu obstarávání, uvádí Heidegger vztahování se jednoho pobytu ke druhému jako starání neboli péči. Mody takového starání jsou různé včetně těch, které Heidegger charakterizuje jako mody každodenního starání, v němž žijeme, tedy mody průměrné. Jsou to mody vztažené právě v rámci „ono se“, starání nesoucí nezájem a lhostejnost.

⁴³ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 146.

2.3.5. Úzkost a smrt

V každodennost a v rámci „ono se“, se člověk vzdaluje svému základnímu rozpoložení, jímž je mu, jakožto časovému pobytu, úzkost. Úzkost je pocit, s nímž má pouze člověk, jakožto jediné jsoucno, zkušenost. Je to bazální a ryze lidská zkušenost, která plyne z vlastní starosti o své vlastní bytí a o rozumění tomuto bytí, které plyne z vědomí si vlastní smrti.

„Úzkost je jako rozpoložení určitý způsob „bytí ve světě“. To, z čeho je nám úzko, je vržené „bytí ve světě“. To, oč nám v úzkosti jde, je „moci být ve světě“.“⁴⁴

Smrt je ale podle Heideggera součástí bytí pobytu, patří k němu neoddělitelně, je s ním spojena tak úzce, že Heidegger nazývá pobyt jako bytí k smrti.

Právě fakt, že je pobyt bytím k smrti a že si tuto svou konečnost uvědomuje, mu umožňuje žít bytostně. Události v životě a věci kolem nás díky tomu nabývají smyslu.

Pokud si *dasein* připustí a uvědomí vlastní konečnost a možnost smrti, je pobyt autentickým, věrným a rovným sám sobě, jak Heidegger takový pobyt nazývá. Autentickým proto, že žije s vědomím vlastní konečnosti, což mu umožňuje uchopit pevně svůj život a uvědomit si sebe sama v kontextu světa, nezůstat v anonymitě davu vůči sobě samému. Autentický člověk žije svůj život uvlastněně. Oproti tomu neautentický pobyt je pohlcen pobyt druhých, je propadlý světu. Autentické bytí se vztahuje k smrti jako ke své vlastní, nejvlastnější možnosti, neboť musí mít odvahu si možnost vlastní smrti pustit do života a neodvolávat se a nezapadat do pojetí smrti ve veřejném rámci „ono se“. Bytí k smrti je bytí k možnosti, ke své nejvlastnější, nejzazší možnosti. Rozdíl je ale v tom, že ostatní možnosti, možnosti každodenního života, má pobyt možnost naplnit, obstarat. Kdežto nejvlastnější možnost, možnost vlastní smrti zůstává až do samého konce nenaplněná. Kdyby ji pobyt tzv. „obstaral“, naplnil, znamenalo by to konec jeho existence, respektive vyústění a konečné naplnění jeho existence.

⁴⁴ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 218.

„ Naproti tomu v bytí k smrti- má-li vůbec ve svém rozumnění odemykat tuto charakterizovanou možnost jako takovou, musí pobyt této možnosti neoslabeně jako možnosti rozumět, jako možnost ji plně rozvinou a jako možnost ji vydržet.“⁴⁵

Heidegger přichází s termínem „*předběh*“, který označuje právě ono připuštění si a odhalení smrti jako možnosti svého bytí. Takové bytí je předběhem k možnosti. Předběh pobyt odemyká v celém kontextu života i pro možnost ne-moci být, odemyká jej pro bytí v pravdě k sobě samému a svému vlastnímu životu. To pobytu umožňuje rozumět své vlastní existenci.

„Předběh odhaluje pobytu ztracenost v neurčitém „ono se“ a staví ho před možnost být sebou, a to primárně bez opory v obstarávající péči druhých, být sebou ve strhující, iluzi neurčitého „ono se“ zbavené, faktické, sebejisté a sebeúzkostné svobodě ke smrti.“⁴⁶

Úzkost je úzkostí z možnosti nebytí a Heidegger ji striktně odlišuje od strachu. Strach je jen obavou plynoucí z něčeho konkrétního, s čím se setkáváme nebo s čím se můžeme setkat v našem každodenním životě.

„Strach je do světa upadlá, neautentická a sobě samému skrytá úzkost.“⁴⁷

Úzkost je na první pohled bezpředmětná, nicméně dovede člověka až k nahlédnutí sebe sama jako bezvýznamné částičky na pozadí celého světa. Tak si člověk uvědomuje vlastní konečnost, tedy úzkost dovádí člověka k jeho jádru, k jeho syrovému já. Úzkost člověka odpoutá, vytrhne jej z každodenní oblasti „ono se“, včetně všech jsoucen a ostatních spolupobývajících pobytů, včetně všech subjektivních intencí a vztahů, až stane člověk sám před světem.

Heidegger říká, že lidská existence je ve světě v neustálé možnosti. Něčím/někým je, něčemu se věnuje, na něco se zaměřuje, pro něco se rozhoduje

⁴⁵ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 291.

⁴⁶ Tamtéž, s.295-296.

⁴⁷ Tamtéž, s. 218.

– prakticky neustále. Avšak pokaždé je zde přítomna nejedna další potenciální možnost, pro níž by se pobyt mohl hypoteticky rozhodnout.

A právě jednou z těchto nenaplněných možností je i smrt. Smrt k pobytu patří tím způsobem, že je vždy přítomná jako nenaplněná možnost. Teprve ve chvíli umírání je život člověka celistvý a úplný, naplněný možností. Konečně totiž dojde k naplnění té nejposlednější a všudypřítomné možnosti – bytí k smrti. V okamžiku, kdy se pobyt stane úplným a celistvým, stane se zároveň něčím, co „už tu není“, jak píše Heidegger.⁴⁸

Pochopení Heideggerova výkladu smrti umožňuje člověku pochopit sám sebe a svůj vlastní život. Díky tomuto pojetí si plně uvědomí vlastní konečnost a obohacen o tuto zkušenost může plněji, autentičtěji žít svůj život, sám se sebou, nezastřen před sebou samým v anonymitě.

Problémem smrti v každodenním bytí ve světě je fakt, že v davu, v rámci „ono se“, je bagatelizována, neboť fakt, že „se umírá“, je zkrátka pouze a jen prostý fakt. Je to „ono se“, není to má konkrétní smrt, má vlastní smrt, má a moje, vytržená ze světa jen pro mě a ke mně. Stejně jako „bytí ve“ je bytostně mé, život je bytostně můj, tak i smrt je bytostně má.

Naopak, ve sféře „ono se“ je smrt fádňá záležitostí, s níž se přeci setkáváme každý den, ačkoliv nepřímou. Člověk je na ni navyklý, je rezistentní, je otupělý, smrt jej zkrátka nepřekvapuje. Člověk si žije mezi jinými lidmi a smrt přijímá jako cosi běžného.

„Veřejný výklad pobytu praví: „umře každý“, protože tak si každý druhý i člověk sám může říkat: já zrovna ne. Neboť každý není vlastně nikdo.“⁴⁹

Teprve ve chvíli, kdy si člověk uvědomí naplno vlastní konečnost, uvědomí si, že smrt je součástí toho, čím sám je, že směřuje ke smrti každým dnem. Tím se vytrhuje z onoho navyklého pohledu na smrt, vytrhne sám sebe ze světa a prozře. Smrt je fenoménem života a způsobem bytí pobytu.

Vědomí si vlastní smrti člověka otevírá autentickému bytí-tu, otevírá nás světu a umožňuje prožít život v plnosti, prožít jej jako já sám, nikoliv jím proplout

⁴⁸ Heidegger, M. **Bytí a čas**. Praha : OIKOYMENH, 1996, s. 266.

⁴⁹ Tamtéž, s. 283.

v každodennosti. Díky vědomí si vlastní časovosti člověk rozumí svému bytí a žije v napětí.

„Smrtelní jsou lidé. Nazývají se smrtelní, protože mohou zemřít. Zemřít znamená: být schopen smrti jakožto smrti. Jen člověk umírá. Zvíře hyne. Nemá smrt jakožto smrt ani před sebou, ani za sebou.“⁵⁰

⁵⁰ Heidegger, M. ***Básnický bydlí člověk***. Praha : OIKOYMENH, 1993, s. 29.

3 Daseinsanalýza

3.1 Počátky daseinsanalýzy

Daseinsanalýzu lze považovat za reformní směr v psychologii, respektive psychoterapii, jejíž kořeny se opírají o fundamentální ontologii Martina Heideggera a principy fenomenologie. Základy daseinsanalytické psychoterapie položil švýcarský psychiatr Ludwig Binswanger, jenž se snažil rozvinout nový výzkumný postup a jehož původním záměrem bylo vysvětlit psychoanalýzu Sigmunda Freuda filozoficky, dát jí filozofický základ.

Jako samostatnou psychoterapeutickou metodu ji však důsledně rozvinul Medard Boss, též švýcarský psychiatr, se svým přítelem - Martinem Heideggerem osobně.

Martin Heidegger přinesl nový způsob pohledu na člověka, jeho existenci a jeho bytí ve světě a jeho rozsáhlá práce dala základy nové psychoterapeutické metodě. Daseinsanalýza je tedy psychoterapeutický směr, který má filozofický základ a oporu v myšlenkách Martina Heideggera při zodpovídání psychologických otázek a nalézání řešení během terapie, v teorii i v praxi.

„Daseinsanalýza se řídí tím, že rozumí člověku jako člověku, nic mu neubírá ani nepřidává. To ovšem od základu ovlivňuje její psychoterapeutickou praxi. Naproti tomu psychoanalytická, resp. Psychodynamická psychoterapie (ale ovšem nejen ona) zůstává u biologizujícího pojetí člověka, což mj. vede k závažné redukci a ochuzení psychoterapeutických možností.“⁵¹

3.1.1 Prvopočátek daseinsanalýzy a Ludwig Binswanger

Ludwig Binswanger (1881-1966) byl švýcarský psychiatr. Zpočátku byl příznivcem Sigmunda Freuda a jeho psychoanalýzy, k němuž měl blízko jak z vědeckého, tak i osobního hlediska, byl mu přítelem i poté, co se později psychoanalytickému pojetí člověka a lidské psychiky obecně, vzdálil.

⁵¹ Čálek, O. **Pravda o daseinsanalýze**. Psychoterapie 2008/1, str. 49.

V reakci na naturalizaci humanitních věd včetně psychologie 19. století vzniká a postupně se rozvíjí fenomenologická psychologie. V této době pokládá William Dilthey základy své rozumějící psychologie, na níž navazuje Edmund Husserl a vedle své fenomenologie vypracovává fenomenologickou psychologii, jež měla být "čistou psychologií".⁵²

Právě tímto směrem se Ludwig Binswanger inspiroval pro svou práci a vytvořil koncept fenomenologické antropologie. Vymezil se proti přírodovědeckému pohledu a pojetí člověka a po přečtení Heideggerova *Bytí a čas*, plně inspirován a ohromen fundamentální ontologií a Heideggerovou prací, položil základní kameny *daseinsanalýzy*. Pokusil se pojmout a aplikovat fenomenologický pohled na lidskou existenci a fenomenologický přístup k člověku do psychiatrie. *Daseinsanalýza* byla Binswangerem užita v jakémsi protikladu k psychoanalýze. Název v sobě nese, jak je na první pohled zřejmé, Heideggerovo *dasein*, tedy existenci člověka a druhou část, "analýzu" poskytla právě psychoanalýza. Ludwig Binswanger použil Heideggerův filozofický základ a prvky psychoanalýzy, která mu připadala příliš nevědecká a veskrze nefunkční a spojuje filozofii s medicínou, jak píše Gion Condrau:

"Binswanger si tedy ukládá, aby psychiatrii, opíraje se o Heideggerovo *bytí-ve-světě*, vykázal filozofický základ, a zároveň se psychiatricky a vědecky výrazně odlišil od systematizující přírodovědecké metody."⁵³

V roce 1942 vychází dílo *Základní formy a poznání lidského Dasein*. Zde Ludwig Binswanger vyložil svůj koncept *filozofie lásky*, v níž se zabývá fenoménem lásky a staví ji dokonce nad Heideggerovu *Starost*, kterou *dasein* oplývá. Pro Ludwiga Binswangera láska ontologicky znamená "odemčenost" pro sjednocení v "My", což je dle něj *praforma Dasein*.

Následně byl kritizován i Martinem Heideggerem, který mu vytýkal nepochopení a mylné pojetí jeho ontologické *Starosti*.

Ačkoliv je Ludwigu Binswangerovi obecně vytýkáno, že špatně porozuměl a následně do psychologie aplikoval pilíře Heideggerovy fundamentální ontologie,

⁵² Nakonečný, M. et al. **Psychologie XX.století**. Praha : Karolinum, 2002, s. 53.

⁵³ Condrau, G. **Sigmund Freud a Martin Heidegger- Daseinsanalytická teorie neuróz a psychoterapie**. Praha : Triton, 1998, s. 61.

položil právě on základy *daseinsanalýzy* a jeho práce byla znamenitým přínosem tehdejší psychiatrie a psychoterapie. Právě o psychoterapii Ludwig Binswanger tvrdil, že je "spolupobytem a pobytem pro sebe navzájem", ačkoliv název psychoterapie v sobě toto "bytí spolu a pro sebe" nenese. *Daseinsanalýza* má v psychoterapii nahlédnout a pochopit způsob, jakým bytuje jiný člověk ve světě na základě své vlastní dějinnosti a osobní historie. Binswanger se velmi věnoval léčbě schizofrenie a právě zde upozorňoval na fakt, že pro léčbu této nemoci je podstatné pochopit onoho člověka v jeho vlastním světě a nahlédnout, jakým způsobem on v tomto světě "je".⁵⁴

"*Daseinsanalýza* vznikla především z vědecké nespokojenosti Ludwiga Binswanger s teorií poznání, která poskytla základy klinické psychiatrii."⁵⁵

3.2 Medard Boss

Medard Boss je zakladatelem *daseinsanalýzy* tak, jak je známá dnes. Právě on byl jedním z těch, kteří kritizovali Ludwiga Binswanger za jeho pojetí Heideggerovy fundamentální ontologie.

Studoval medicínu v Curychu, v Paříži se prvně v praxi setkal s neurologickými a psychiatrickými problémy. Zevrubně studoval Sigmunda Freuda, jehož práci byl velmi zaujat a rozhodl se psychoanalýzu a její průběh sám vyzkoušet. Freudovou práci byl překvapen, ba dokonce ohromen, poté, co si věhlasný Freud vzal od, tehdy nemajetného Medarda Bosse, jak je známo, minimální honorář. Během terapie se k němu choval velice lidsky a se zájmem, přistupoval k němu individuálně, což bylo pro Medarda Bosse poněkud v rozporu s postupem, který četl ve Freudových dílech.

Během 30. let si Boss založil vlastní psychoanalytickou praxi v Curychu a současně vedl soukromé sanatorium. Později působil jako prezident v

⁵⁴ Condrau, G. ***Sigmund Freud a Martin Heidegger- Daseinsanalytická teorie neuróz a psychoterapie***. Praha : Triton, 1998, s. 59-60.

⁵⁵ Tamtéž, s. 62.

Mezinárodní federaci lékařské psychoterapie a obdržel Cenu velkého terapeuta, jež mu udělila Americká psychologická asociace.

Medard Boss se vymezuje vůči původnímu Binswangerovu pojetí *daseinsanalýzy*. Upozorňuje, že *daseinsanalýza* nemůže být ani psychoterapií ani filozofickou antropologií, neboť oba tyto směry již existují, mají vlastní základy a přístup k člověku, z něhož vycházejí. *Daseinsanalýza* má dle Bosse naopak procházet napříč vědami a směry a poskytnout zcela nový náhled na člověka během terapie a léčby, pro Medarda Bosse byla jakousi filozofií medicíny. Snažil se obsáhnout myšlenky Martina Heideggera, jeho pojetí člověka skrze jeho pobyt ve světě, jeho existenciály v medicínském pojetí nemoci.

Svou metodu rozvíjel přímo s Heideggerem, společně pořádali tzv. Zollikonské semináře - Heideggerovy přednášky, které se konaly v Zollikonu, kde Medard Boss bydlel. Smyslem těchto seminářů bylo zahrnout filozofické pojetí člověka a jeho bytí v Heideggerově filozofii do terapeutické a psychiatrické praxe.

Dle Medarda Bosse se tehdejší moderní vědecká psychoterapie zrodila teprve díky Sigmundu Freudovi, kterého obdivoval pro jeho individuální přístup a práci s hloubkou lidské psychiky. Byl to právě Freud, kdo objevil, a do psychoterapie přivedl rozhovor řeč, jakožto samostatný léčící princip. Ve své práci *Nárys vývoje psychoterapie ve 20. století* popisuje Medard Boss způsoby a praktiky moderních terapií, s jejichž přístupy a metodologií bytostně nesouhlasí. Právě tyto přístupy k člověku v rámci psychoterapie zazněly v roce 1979 v Amsterdamu na mezinárodním kongresu pro psychoterapii.

„Skoro všichni referující tam stále znovu zdůrazňovali, že žádná psychoterapie by nikdy neměla trvat déle než tři týdny.“⁵⁶

Medard Boss zde popisuje, jak se vytrácel osobní přístup. Vzniklo kupříkladu nové označení pro takového člověka, jež se pro absolvování terapie hodil a psychoterapie na něj měla vliv, tzv. „*high changers*“ – vysoce měřitelný. Takový

⁵⁶ ***Vybrané statě z daseinsanalytických prací Medarda Bosse: Nárys medicíny a psychoterapie ve 20. století.*** Praha : Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Kabinet psychoterapie, Praha 2, Apolinářská 4, Doc. MuDr. Jar. Skála, Csc. Psychoterapeutické sešity, 1989, s. 57.

člověk si má být schopen vytvořit příjemný vztah s terapeutem, což by měl být výchozí bod pro průběh celé terapie. Terapeuti se tedy měli nejprve pokusit „změřit“, na kolik procent si onen člověk vytvoří blízký vztah k terapeutovi a jaký bude následný průběh celé terapie.

Tvrzení zaznívající právě na amsterdamském kongresu, připadala Medardu Bossovi absurdní:

„Ale ve vědě, která se dnes stále více ztotožňuje jen s přírodní vědou, platí jako něco „skutečně-skutečného“ axiomatically jen to, co je měřitelné. Vše ostatní je degradováno na tzv. subjektivní iluzi.“⁵⁷

Problém moderních psychoterapeutických směrů, které zažívaly ve 20. století doslova boom, tkví dle Medarda Bosse v tom, že povětšinou volí cestu nejmenšího odporu a jdou pacientům tzv. „na ruku“. Snaží se přinést v co nejkratším čase úlevu a řešení, které však ve skutečnosti není řešením skutečného problému a neproniká do hloubky.

„Svým lidem prostě nabízejí oasu a klamně, vše potvrzující a akceptující, láskyplné a neagresivní útočiště uprostřed naší izolující, chladné, stresové industriální společnosti.“⁵⁸

Daseinsanalýza, vycházející tedy z Heideggerova pojetí lidské existence, zbavuje tehdejší psychoterapii přírodovědecké vědeckosti a celkové naturalizace. Právě tyto postupy odmítali Medard Boss a Martin Heidegger i ve Freudově psychoanalýze, která vysvětluje lidskou existenci přírodovědeckými postupy. Oproti tomu přístup k člověku a výklad samotné lidské existence je v daseinsanalýze fenomenologický. Člověk je chápán ve své dějinnosti a jeho

⁵⁷ ***Vybrané statě z daseinsanalytických prací Medarda Bosse: Nárys medicíny a psychoterapie ve 20. století.*** Praha : Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Kabinet psychoterapie, Praha 2, Apolinářská 4, Doc. MuDr. Jar. Skála, Csc. Psychoterapeutické sešity, 1989, s. 57.

⁵⁸ Tamtéž, s. 59.

minulost není pouhým "co bylo", nýbrž je stále určitým způsobem obsažena v přítomnosti, v níž "spolupromlouvá".⁵⁹

K Heideggerovým myšlenkám se Medard Boss usebral během léčby své schizofrenní pacientky, shodou okolností profesí psychiatricky, jejíž léčba stagnovala, respektive žádné medicínské ani psychologické zásahy nebyly platné. Své setkání s Heideggerovým Bytí a čas v psychoterapii, Medard Boss popisuje slovy:

„Tak nás medicína i psychologie nechává bez pomoci padnout do prázdnoty. Oporu jsem našel teprve v díle M. Heideggera „Bytí a čas“, kde jsem našel takovou otevřenost myšlení, která obstála i před nejostřejší kritikou ze strany naší psychotické kolegyně.“⁶⁰

V daseinsanalýze Medarda Bosse je podstatná Heideggerova naladěnost člověka a jeho otevřenost světu. Ústředním tématem zůstává otázka po smyslu bytí.

Gion Condrau cituje Medarda Bosse: "Lidská možnost být něčím zaujat, lidská možnost vnímat a rozumět předpokládá(...)primární otevřenost světu, která zcela chybí každému pouze se vyskytujícímu předmětu. (1954, s. 42)"⁶¹

Svou metodologii Medard Boss popisuje v díle Psychoanalýza a daseinsanalytika, v níž konfrontuje psychoanalýzu se svou daseinsanalytickou terapeutickou metodou vycházející z myšlenek Heideggera. Mimo psychoanalýzu se zde Boss vypořádává i kupříkladu s analytickou psychologií Carla Gustava Junga, s nímž jednu dobu i pracoval. Toto dílo vyvolalo diskuzi mezi tehdejšími psychology a psychoterapeuty.

Jedním z nejznámějších děl Medarda Bosse je bezpochyby Nárys medicíny a psychologie, kde podává informace o léčbě svých pacientů trpících různými

⁵⁹ Nakonečný, M. et al. **Psychologie XX. století**. Praha : Karolinum, 2002, s. 68.

⁶⁰ **Vybrané statě z daseinsanalytických prací Medarda Bosse: Jak jednomu terapeutovi splaskla jeho psychologická hvězda**. Praha : Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Kabinet psychoterapie, Praha 2, Apolinářská 4, Doc. MuDr. Jar. Skála, Csc. Psychoterapeutické sešity, 1989, s. 34.

⁶¹ Condrau, G. **Sigmund Freud a Martin Heidegger- Daseinsanalytická teorie neuróz a psychoterapie**. Praha : Triton, 1998, s. 76-77.

neurózami a psychózami. Jeho cílem je ukázat, že tyto poruchy a nemoci jsou "projevy nedostatečného výkonu základních charakterů existování".⁶²

Nemoc je tedy ne-moci být-ve-světě, nemoc toto bytí-ve-světě narušuje a rozbíjí.

Ve filozofii Martina Heideggera našel Medard Boss způsob, jak se lze navrátit od tabulkového ryze vědeckého přístupu k pacientovi ke specifickému a individuálnímu pojetí, které, ve všech přírodovědou inspirovaných a objektivitou formovaných směrech, postrádal.

„ Přírodovědecká objektivita nemůže nikdy znamenat nic jiného, než zaujmout k věci takový přístup, který je pro všechny lidi schůdný a týmž, přesně stejným způsobem.“⁶³

3.3 Principy daseinsanalýzy

Fenomenologie Martina Heideggera popisuje člověka a jeho bytí ve světě tak, jak se přirozeně a jedinečně dává, jak samo sebe klade na cestě, po níž se ubírá. Heidegger vkládá lidské existenci specifický rozměr, zdůrazňuje její jedinečnost a neopakovatelnost, na níž se lze dívat a již lze chápat pouze jako na jedinečnou. Proto Martin Heidegger hovoří spíše o cestě, nežli o metodě, skrze kterou je chápáno lidské bytí. Na oné cestě se člověk vydává vstříc možnostem, je uvržen do světa plného možností. Na své cestě je veden vším, co se jeví, co se ukazuje.

V případě daseinsanalytické psychoterapie, jež z této fenomenologické filosofie vychází, lze říci, že je nezbytné v průběhu terapie ke každému člověku přistupovat jako k jedinečné a autentické bytosti, která se ukazuje ojedinělým

⁶²Condrau, G. **Sigmund Freud a Martin Heidegger- Daseinsanalytická teorie neuróz a psychoterapie**. Praha : Triton, 1998, s. 86.

⁶³ **Vybrané statě z daseinsanalytických prací Medarda Bosse: Nárys medicíny a psychoterapie ve 20. století**. Praha : Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Kabinet psychoterapie, Praha 2, Apolinářská 4, Doc. MuDr. Jar. Skála, Csc. Psychoterapeutické sešity, 1989, s. 59.

způsobem, stejně jako jedinečným a neměřitelným způsobem prožívá a žije se sobě vlastními psychickými jevy ovlivněnými zkušeností. Daseinsanalýza nechává člověka vyvstat v jeho plné přirozenosti, aniž by jej jakkoliv redukovala či zasazovala do předem daných schémat. S těmito předpoklady vstupuje terapeut do léčby svých pacientů, kterým vyvstal problém v jejich bytí. Terapeut se zde stává jejich „průvodcem po krajině lidství“ slovy Medarda Bosse.

„...Psychoterapie je cesta, kterou nemocný prochází a terapeut je mu „pouze“ průvodcem. Takový průvodce musí být někdo, kdo se vyzná v „krajině lidství“, a to i tam, kde sám zatím nikdy nebyl. To znamená, že se musí vyznat v lidských možnostech, přesně řečeno: v objevování, prozkoumávání a osvojování těchto možností.“⁶⁴

Daseinsanalýza je možnost využití Heideggerovy filosofie k léčbě duše, neboť Heidegger od počátku podává zevrubnou a jasnou analýzu bytí člověka, dává nám dostatek informací – které navzájem korelují a potvrzují se – s ještě větším dostatkem detailních vysvětlení, která snad již nemohou být smysluplnější. A právě zde začíná daseinsanalýza, psychiatrická metoda, jejíž počátek je v Heideggerově motivu člověka, v samotné lidské existenci, jež je otevřená světu, je otevřená vně, tedy ven, nikoliv dovnitř do sebe. Koexistuje ve světě a žije v naladěnosti, které se vyznačuje Starostí a Obstaráváním. Tento motiv si vypůjčil Medard Boss a ukázal tak psychologickým kruhům zcela opačný způsob pojetí lidské psychiky a její léčby. Pokud chceme problému lidské duše porozumět, musíme mu porozumět tak, jak je mu vlastní.

Analýza na proudy vědomí, emoce a behaviorální projevy nestačí, pokud chceme proniknout do jádra problému, jež tkví v naladěnosti, v níž se nemocný člověk nachází, v níž tento člověk žije. Daseinsanalýza nechává vyvstat celek v jeho jedinečnosti a sama se vyvaruje jakéhokoliv předjímání a usuzování.

„Avšak daseinsanalytický terapeut, který spoléhá na přirozenou zkušenost a porozumění, nemůže vystačit s poznatky, které nastrádal během své odborné činnosti, resp. přípravy pro ni. To je pouze předběžné pozadí pro jedinečné porozumění každému novému pacientovi a pro práci s ním. Tváří v tvář novému

⁶⁴ Čálek, O. **Skupinová daseinsanalýza**. Praha : Triton, 2005, s. 31.

pacientovi je třeba provést epoché, která uzávorkuje všechny předchozí poznatky. Terapeut se nechá vést obsahově nevyplněnými vodítky, mezi nimiž je na prvním místě požadavek na přirozené porozumění.⁶⁵

Medard Boss poukazuje na to, že pomoc člověku je nasnadě, pokud použijeme opačný přístup léčby, než byl do té doby uplatňován. Cílem dosavadního tehdejšího přístupu bylo rozebrat lidskou psychiku na nejmenší části a díly a ty důkladně zanalyzovat dle předem vytvořených schémat. Tyto analýzy dílčích částí však terapeuta nedovedou k pravému jádru člověka, k jádru *dasein*. Je nutné zachovat jednotu, celistvost *dasein*, udržet kontext bytí tohoto *dasein*, udržet způsob jeho otevření se světu a jeho naladěnost.

Medard Boss popisuje průběh *daseinsanalytické* léčby na jednom ze svých nejznámějších případů, pacientce Regule Zürcherové. Tato žena trpěla od raného dětství nejrůznějšími zdravotními potížemi, jimiž se zabývali postupně lékaři snad ze všech specializací a příčinu nenalezli. Problém byl, že paní Regula Zürcherová byla léčena vždy jen somaticky, veškerá léčba byla zaměřena pouze na tělo. Teprve když se sama rozhodla vyhledat terapeutickou pomoc a absolvovala terapii u Medarda Bosse, která odhalila ty nejtemnější stránky a události jejího života, s nimiž se jí pomohla vypořádat, uvedla, že „se ve skutečnosti narodila teprve během *da-seinsanalytické* léčby.“ Na tomto konkrétním případě Medard Boss zkoumá význam a důležitost psychosomatiky.⁶⁶

Daseinsanalytická terapie je neinvazivní. Oproti jiným metodám, například psychoanalýze, je pacient nejprve ponechán sám sobě ve svém vlastním bytí. Není nijak řízen či veden či nabádán, je zkrátka ponechán ve svém vlastním způsobu bytí, který terapeut sleduje a na něž se snaží sám naladit, aby si k pacientovi našel cestu, která by byla odpovídající jeho naladění. Terapeut pacienta nechá, aby se sám odkryl, sám svým způsobem, bez vnějšího zásahu, tak, jak on sám je přirozeně, vše se ponechává naprosté autenticitě.

⁶⁵ Čálek, O. ***Daseinsanalytická terapie není aplikovaná filozofie***. 8. mezinárodní *daseinsanalytická* konference v Budapešti, 28-29.9. 2012, www.existencialy.cz/clanky/clanek1.

⁶⁶ Boss, M. ***Nárys medicíny a psychologie (vybrané kapitoly), Svazek první***. Rychnov nad Kněžnou: J&J, 1992, s. 20.

„Vše platí tak, jak se to nezprostředkovaně ukazuje. Zvláště nápadné a výlučné je to v *daseinsanalytickém* fenomenologickém výkladu snů. Neuznává se tu žádná zástupnost či převlek, vše se nechává platit ve svých jen sobě vlastních významech a jejich souvislostech. V *daseinsanalýze* slovo „fenomenologický“ neznamena nic zdánlivého, ale naopak to, co je pravé a nezredukované na uměle vyabstrahované pojmové konstrukty (jako např. nevědomí).“⁶⁷

Během terapie se prozkoumává *dasein*, původní lidské bytí v jeho originalitě. O tomto prozkoumávání, říká Medard Boss, že „je rozpomínáním na vlastní způsob bytí člověka, který vědy doposud nebraly v úvahu a přehlížely, neboť pro ně byl nedostupný.“⁶⁸

Daseinsanalýza se snaží člověka zbavit předsudků, které během svého života posbíral a tím mu nabízí osvobozený pobyt na světě beze strachu – neboť od situací, do nichž je uvržen nic předem neočekává, nepředjímá, nedrží se stereotypů. Je otevřený světu, možnostem, zbaven strachu z neznámého a žije spontánně.

3.4 *Daseinsanalytické* pojetí nemoci

Daseinsanalýza rozumí nemoci jako narušení existenciálu moci-být. Nemocný člověk je neschopen plnohodnotně realizovat svůj pobyt, tedy sám sebe, možnosti jeho bytí jsou nějakým způsobem omezeny. Vždyť slovo „nemoc“ sémanticky skutečně odkazuje na ne-moci něco, být ne-mocný, tedy být zbaven moci sám nad sebou, z čehož plyne, že nemocný člověk je nesvobodný.

Zároveň *daseinsanalytická* teorie nemoci hovoří o tom, že prožitím nemoci a absolvováním léčby se člověku mnohdy otevírají další možnosti, tedy „moci jinak“, jiné možnosti bytí, které mu nebyly doposud zpřístupněny. Z nemoci tedy člověk může nakonec vyjít obohacen.

⁶⁷ Čálek, O. ***Pravda o daseinsanalýze***. Psychoterapie 2008/1, s. 49.

⁶⁸ Boss, M. ***Nárys medicíny a psychologie (vybrané kapitoly), Svazek první***. Rychnov nad Kněžnou: J&J, 1992, s. 32.

Lidské bytí-na světě je tělesné, člověk na světě bytuje svým tělem. Tedy pokud je tělo poraněno či není schopno plnohodnotně fungovat, je narušeno i bytí-na světě a od něj se uvozující možnosti jako může být například časovost.

Hlavinka ve své knize uvádí příklad:

„Mozková oblast tělesné existence postižená poúrazovou demencí destruuje možnost časového rozvrhování a otevřeného pobývání s druhými.“⁶⁹

Dnešní medicína, jakožto snad nejvyšší věda, co se odbornosti a výsledků, jež přinesla, týče, má nepopíratelné úspěchy napříč dějinami. Díky ní je možno každý den zachraňovat tisíce životů. Avšak navzdory všem vědomostem, kterými moderní medicína oplývá, navzdory všem novým a ještě novějším vynálezům a technologickým vymoženostem, které dnešní medicína využívá, aby léčila a zachraňovala lidské životy, navzdory všem aprobevaným a mnohonásobně atestovaným excelentním lékařům, kteří přesně vědí kdy, jak a na co tělo zareaguje a jakým způsobem zareaguje, je zde stále relativně velká možnost, že se zmýlí nebo lépe řečeno – že se jejich předpoklady nenaplní – přes všechny ty neotřesitelné jistoty dnešní medicíny.

Při zohledňování všech těch měřitelných veličin a všech těch faktů, jak funguje lidské tělo – jak obecně funguje lidské tělo tak, jak se učíme v biologii – se často nezohledňují či zanedbávají individuální aspekty. Nikoliv však ten individuální aspekt, že kupříkladu jeden konkrétní člověk je alergický na určitou látku, nebo že ten určitý člověk má vysoký tlak, tudíž nelze použít tu nebo onu metodu léčby. Jsou to právě ony existenciály, o nichž mluví Martin Heidegger a Medard Boss, jež jsou upozaděny.

Existenciály jako jsou například naladěnost člověka ke světu, časovost tohoto člověka, jeho dějinnost, jeho psyché. Zjednodušeně lze říci, že je upozaděna psychosomatika. A pokud se dá fyzické zdraví tolik ovlivnit psychickým rozpoložením, tak například v otázkách výsledků určité léčby je zde stále jedno velké a nezaplnitelné prázdné okno, místo, které přitom může být rozhodující.

⁶⁹ Hlavinka, P. ***Daseinsanalýza: setkání filozofie s psychoterapií.*** Praha : Grada Publishing, 2008, s. 98.

Kupříkladu v situaci, kdy starého osmdesátiletého člověka potká cévní mozková příhoda, známá jako mrtvice, a postihne podstatnou část levé hemisféry, což se viditelně fyzicky projeví na pravé části těla, tak tento člověk zůstane kompletně upoutaný na lůžko, neboť škoda na jeho těle je velice rozsáhlá a postižena byla celá pravá strana jeho těla. Dále je, mimo jiné, postiženo centrum řeči – tedy tento člověk není schopen spojovat vlastní myšlenky do slov, těžko říct, v jaké podobě se vůbec realizují jeho myšlenky a dále – i kdyby se myšlenky formovaly do slov je přerušena ona dráha, která spojuje zformulovanou myšlenku s mimickými svaly.

Prognóza zní velmi špatně a tento člověk je a bude, soudě dle věku a rozsáhlosti způsobených škod, dle slov lékařů, pravděpodobně odsouzen do konce svého života k tomu, že neporozumí slovům blízkých a nebude se již moci verbálně vyjadřovat.

Ačkoliv lékaři mohou zhodnotit stav těla tohoto starého člověka na základě různých vyšetření, neberou častokrát dostatečně v potaz aspekty, jak tento člověk doposud žil. Čemu se tento člověk věnoval, jaký byl jeho celoživotní režim, do jaké míry svůj mozek namáhal až do oné osudné chvíle a tak podobně. A pokud tyto aspekty v potaz berou, mnohdy jim nepřikládají váhu, kterou by si zasloužily. Protože přeci nejsou měřitelné, nejsou obecně platné, tudíž takovou váhu z pohledu medicíny mít nemohou.

Tabulky a obecně platné postupy mohou pozbýt platnost ve chvíli, kdy se průběh nemoci začne vyvíjet jiným směrem. Tento směr je mimo jiné určován kupříkladu tím, jakým způsobem se sám vypořádá se situací, do níž byl vržen. Významným aspektem je také to, zda onen osmdesátiletý člověk, jenž prodělal cévní mozkovou příhodu, svůj mozek namáhal a pracoval s ním do poslední chvíle, byl mentálně aktivní a orientovaný. Jiný průběh nemoci tedy bude u člověka, který celý život pracoval pouze manuálně a svůj mozek nezaměstnával ani například četbou a u starého člověka, který byl kupříkladu univerzitní profesor, celý život pracující - přednášející, sepisující knihy, žijící veskrze společenský život, sledující do poslední chvíle veškeré politické a kulturní dění. Jelikož právě jeho mozek byl namáhaný, trénovaný, jelikož bytostným založením tohoto člověka bylo a je nevzdávat se, jelikož tento člověk má vůli žít. Tyto ryze individuální aspekty jsou mnohdy velice podceňovány, nicméně právě ony mohou mít nakonec rozhodující vliv.

To si naplno uvědomila teprve daseinsanalýza, jakožto „filosofie medicíny“ a tyto aspekty stavěla do popředí.

„Daseinsanalytický fundament medicíny je vytvořen stálým ohledem k prostorovosti, časovosti a tělovosti, vzájemnému spolubytí, naladěnosti, dějinnosti, smrtelnosti. Tyto existenciály jsou, jak jsme viděli, stejně původní a daseinsanalýza je má přivádět k co možná nejzazší svobodě každého pobytu. Omyl „školní medicíny“ a na ní závislé novověké psychologie spočívá v neustálém zpředměťování těchto bytostných rysů právě na somatické, duševní nebo psychosomatické obrazy onemocnění. V nich se pak stále více prohlubuje předsudečnost a nepřiměřenost odborné terminologie, která si pak nárokuje vědeckou platnost.“⁷⁰

Podle Medarda Bosse i medicína, ostatně jako každá věda, potřebuje filozofický základ v podobě fundamentální ontologie, která je pro oblast lidského bytí stěžejní. Vždyť je to právě ona, která se stará o člověka, léčí jej a tedy „spravuje“ jeho bytí.

„Žádná jednotlivá věda se proto svého fundamentálně ontologického základu nemůže bez následků vzdát a distancovat se od něj jako na něm nezávislá a nejméně už medicína, která je učením o bytí člověka.“⁷¹

⁷⁰ Hlavinka, P. ***Daseinsanalýza: setkání filozofie s psychoterapií.*** Praha : Grada Publishing, 2008, s. 93.

⁷¹ ***Vybrané statě z daseinsanalytických prací Medarda Bosse: Nárys medicíny a psychoterapie ve 20. století.*** Praha : Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Kabinet psychoterapie, Praha 2, Apolinářská 4, Doc. MuDr. Jar. Skála, Csc. Psychoterapeutické sešity, 1989, s. 28.

Závěr

V této bakalářské práci je strukturovaně a srozumitelně představena fenomenologie Edmunda Husserla včetně okolností, které předcházely jejímu vzniku. V návaznosti na Husserlovu fenomenologii je zde popsáno rozvinutí fundamentální ontologie Martinem Heideggerem a zvláštní oddíl je věnován Heideggerovu stěžejnímu dílu *Bytí a čas*, jež bylo podkladem pro vznik psychotherapeutického směru v podobě *daseinsanalýzy*. Práce naplňuje svůj cíl, kterým bylo představit fenomenologickou filozofii, která v sobě nese možnost využití v rámci psychoterapie, neboť fundamentální ontologie přinesla zcela nový přístup k člověku a pohled na lidskou existenci. Fundamentální ontologie nechala vyvstat jedinečnost každého člověka, každé individuality. Heideggerovy myšlenky, z nichž vychází *daseinsanalýza* založená Medardem Bossem společně s Heideggerem, vnesly do psychotherapeutického světa zcela nový a nebývale přínosný přístup k pacientům. V této práci jsem se pokusila popsat cestu, jež vedla od samého zrodu fenomenologie až k jejímu přínosu v rámci psychoterapie. Fakt, že myšlenky Martina Heideggera daly za vznik zcela nové léčebné metodě, pro mě zůstává fascinující a dokládá to naprostou unikátnost a smysluplnost Heideggerovy fundamentální ontologie.

Seznam použité literatury

Prameny:

BOSS, M. **Nárys medicíny a psychologie (vybrané kapitoly), Svazek první.** Rychnov nad Kněžnou: J&J, 1992.

BOSS, M. **Vybrané statě z daseinsanalytických prací Medarda Bosse: Nárys medicíny a psychoterapie ve 20. století.** Praha : Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Kabinet psychoterapie, Praha 2, Apolinářská 4, Doc. MuDr. Jar. Skála, Csc. Psychoterapeutické sešity, 1989.

Boss, M. **Vybrané statě z daseinsanalytických prací Medarda Bosse: Jak jednomu terapeutovi splaskla jeho psychologická hvězda.** Praha : Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Kabinet psychoterapie, Praha 2, Apolinářská 4, Doc. MuDr. Jar. Skála, Csc. Psychoterapeutické sešity, 1989.

CONDRAU, Gion. **Sigmund Freud & Martin Heidegger: daseinsanalytická teorie neuróz a psychoterapie.** Praha : Triton, 1998. ISBN 80-85875-74-8

HEIDEGGER, M. **Básnický bydlí člověk.** Praha : ISE, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-40-4.

HEIDEGGER, M. **Bytí a čas.** Praha : Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86-005-12-7.

HLAVINKA, P. **Daseinsanalýza: setkání filozofie s psychoterapií.** Praha : Grada Publishing, 2008.

HUSSERL, E. **Filosofie jako přísná věda.** Praha : Togga, 2013. Vita intellectiva. ISBN 978-80-7476-035-8.

HUSSERL, E. a Patočka, J. **Idea fenomenologie: a dva texty Jana Patočky k problému fenomenologie.** Praha : OIKOYMENH, 2015. ISBN 978-80-7298-206-6.

HUSSERL, E. **Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie: úvod do fenomenologické filozofie.** Praha : Academia, 1996. Filozofická knihovna. ISBN 80-200-0561-7.

Sekundární literatura:

BLECHA, I. ***Proměny fenomenologie: úvod do Husserlovy filosofie.*** Praha : Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-938-2.

CORETH, E. (ed.). ***Filosofie 20. století.*** Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2006. ISBN 80-7182-209-4.

ČÁLEK, O. ***Skupinová daseinsanalýza: [možnost být sebou].*** Praha : Triton, 2005. ISBN 80-7254-539-6.

DEMĚJANČUK, Nikolaj. ***O povaze vědy: fenomenologie.*** Praha : EPOCH, 2011. ISBN 978-80-261-0044-7.

HOSKOVEC, Jiří, Milan NAKONEČNÝ a Miluše SEDLÁKOVÁ. ***Psychologie XX. století: některé významné směry a školy.*** Praha : Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0300-4.

HUSSERL, E. ***Logická zkoumání II.*** Praha : OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-444-2.

LEVINAS, Emmanuel. ***Objevování existence s Husserlem a Heideggerem.*** Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-127-4.

STÖRIG, Hans Joachim. ***Malé dějiny filozofie.*** Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-041-9.

Elektronické zdroje:

Čálek, O. ***Pravda o daseinsanalýze***. Psychoterapie 2008/1.

Čálek, O. ***Daseinsanalytická terapie není aplikovaná filozofie***. 8. mezinárodní daseinsanalytická konference v Budapešti, 28-29.9. 2012, www.existencialy.cz/clanky/clanek1.

www.da-psychologie.cz

www.muzeumpv.cz/edmundhusserl

www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/heidegger.html.

www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/heidegger/html.

www.plato.stanford.edu/entries/heidegger/.

www.plato.stanford.edu/entries/husserl/.

Summary

In this bachelor thesis, structured phenomenology of Edmund Husserl is presented, including the circumstances about its formation. To continue about Husserl's phenomenology, development of fundamental ontology by Martin Heidegger is described as well. Especially, Heidegger's key work Being and Time in form of daseinanalysis, which was elementary for psychotherapy formation. This thesis fulfills its purpose by presenting phenomenology philosophy, which can be used in psychotherapy, since fundamental ontology has brought completely new attitude to human and point of view to human existence. Thanks to fundamental ontology, uniqueness of every human being is clearer. Heidegger's thoughts which are essential for daseinanalysis created by Medard Boss and Heidegger brought completely new and unprecedentedly instructive attitude toward patients.

